Pašvitinio apylinkių malūnai XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje

Eligijus Juvencijus Morkūnas

Šio straipsnio objektas – Pāšvitinio krašto malūnai, tikslas – apžvelgti jų tipus, raidą, statybos medžiagas, taršą, sanitariją, darbo saugą; taip pat projektus ir projektuotojus, malūnininkų likimus. Duomenys rinkti iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Mokslų akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Kauno apskrities archyvo, Šiaulių „Aušros“ muziejaus, Kultūros paveldo centro fondų, Mokslinės metodinės tarybos archyvo, naudotasi publikuotais šaltiniais, jau skelbtais tyrinėjimais, pateikėjų apklausa. Tai aprašymo, lyginimo ir stebėjimo metodais parengtas straipsnis.

Daugiausia medžiagos apie malūnus yra LCVA 388 fondo apyraše 2a. Jame sukaupti tarpukario metų malūnų statybos leidimai, dokumentai, susiję su malūnų ir kitų pramoninių objektų statyba, taip pat grafinė medžiaga – apmatavimo brėžiniai (apimantys ir senuosius malūnus, statytus be inžinierių pagalbos) ir naujų malūnų projektai ar senųjų rekonstrukcijos.

Senųjų vėjo malūnų brėžiniuose nurodomi tik pagrindiniai parametrai, beveik niekur nesimato kepurės apgręžimo mazgų, sparnų geometrijos. Netgi girnų skersmuo pateikiamas kartu su kubilo matmenimis. Schemiškai parodyti ir motorinių malūnų mazgai, dažnai neminima, iš kokios medžiagos statoma. Anketose dažnai nurodoma ne malūno statybos, o leidimo išdavimo data. Malūnų projektuotojai kartais pasirašo neišskaitomai.

Bene naujausia (nuo 1977 iki 2007 m.) informacija apie malūnus sukaupta autoriaus Lauko užrašuose; tai žmonių pasakojimai ir autoriaus stebėjimai bei malūnų *in situ* matavimai. Malūnų matmenys dažnai nesutampa su projekte nurodytais, nes statytojai kartais nesilaikydavo projekto. Lauko užrašuose atsirado žinių, gautų iš pateikėjų.

Nuotraukos – taip pat patikimas šaltinis (jei gerai metrikuotos), jos padeda detalizuoti daugelio mazgų vaizdą, kuris brėžiniuose neatsispindi.

Kai kurie apmatavimo brėžiniai dabar jau tapo vieninteliais šaltiniais.

Kur stovėjo malūnai, padeda nustatyti ir žemėlapiai. Pavyzdžiui, topografinių žemėlapių atlasas «Карты Ковенской, Виленской, Сувалкской губ. и смежных территорий» (Москва, 1913) atspindi XIX a. pabaigos Lietuvos padėtį. Jame sužymėti vėjo ir vandens malūnai. Naudotasi ir 1:100 000 mastelio kariniais topografiniais žemėlapiais – rusiškais, vokiškais, lenkiškais, latviškais bei 1:75 000 ir 1:25 000 – sovietiniais. Juose taip pat sužymėti malūnai, dažnai kaip orientyrai arba sekyklos, nors malūnai, be abejo, buvo svarbūs ir kaip kariuomenės aprūpinimo maistu objektai. Pirmuoju atveju vėjo malūnus naikino abi kariaujančios pusės, kai kuriuos sugriaudamos, kai kuriuos apgadindamos.

A. Andrejevo ir E. Morkūno knygoje „Technikos paminklai Lietuvoje: vėjo malūnai“ (Vilnius, 1982) pateikiama ma-

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2007 01 03, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2010 11 24, pirmą kartą paskelbtas 2011 08 30 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

lūnų klasifikacija, aprašomi pagrindiniai mazgai, statybinės medžiagos, puošyba, malūnų meistrai. Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis ir grafine medžiaga.

Knygos „Sanitarinių įrenginių raida Lietuvoje archeologiniais ir istoriniais duomenimis“ (Vilnius, 2003) autorė Ieva Rėklaitytė pateikia daug faktinės medžiagos, tačiau lyg ir neatkreipia dėmesio, kad XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios projektuose jau projektuojamos išvietės prie pirčių ir odos fabrikų, dargi nuotekų (nusėsdinimo) valymo įrenginiai.

E. J. Morkūnas knygoje „Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais“ (Vilnius, 1983) pateikia straipsnių apie vėjo malūnų statybines medžiagas, girnakmenius ir kt.

Arealo geografiniai savitumai

Pašvitinio apylinkės – lygumos, mažai apaugusios miškais. Upelių vandenį pakelti, neužliejant didelių plotų, negalima. Taigi sąlygos nepalankios vandens malūnams.

Kadangi miškų maža, tai ir kepurinių malūnų cokoliai ne itin aukšti ir statomi ne tiek malūno aukščiui, kiek klientų saugumui padidinti (kad sparnai neužkabintų klientų ar jų arklių).

Mediniams vėjo malūnams reikėjo daug geros medienos, tačiau ši medžiaga buvo neilgaamžė. Plytiniai ar akmeniniai malūnai buvo ilgaamžiai, tačiau reikėjo daug medienos plytoms ir kalkėms išdegti. Poreikis statyti vėjo malūnus ir kitus ūkinius pastatus mažino miškų plotus, tai savo ruožtu sudarė sąlygas geriau išnaudoti vėjo energiją. Miško stygius, matyt, vertė statyti griautinius malūnus, tiek vėjinius, tiek motorinius.

Malūnai apžvelgiami šiek tiek didesniame plote nei administracinė Pašvitinio apylinkė ar seniūnija. Seniūnijos ribos amžių bėgyje kaitaliojosi, todėl mes jų griežtai nesilaikome. Tyrinėtame plote aptikome buvus 23 vėjo ir motorinius (ugninius) malūnus. Iš jų trys buvo mūriniai vėjo malūnai ir vienas mūrinis motorinis. Vandens malūnų čia mažai.

Iš turimos medžiagos galima spręsti, kad vėjo malūnai gyventojams buvo priimtiniausi. Jiems čia buvo palankios sąlygos techniniu požiūriu. Tad ir vėjo malūnų statybos tradicijos gana senos. Lygumų vėjas geriausiai tinka vėjo malūnams ir vėjo turbinoms statyti. Vėjo malūnai nekenkia žemės ūkiui, netvindo laukų nei ganyklų, nenaudoja brangaus kuro. Dabar pasakytume – ekologiški ir naudojantys išimtinai atsinaujinantį energijos šaltinį. Didžiausia vėjo malūnų blogybė – jie dirba netolygiai, nes dėl bevėjų orų ilgai prastovi, o esant vėjui, maldavo ir naktimis, kas alindavo malūnininkus.

Dar viena blogybė, kad vėjo malūnų statybai reikėjo nemažai geros įvairių rūšių medienos, o ir eksploatacijos metu reikėdavo dažnai atnaujinti sparnus (kas 2–4 metus). Pašvitinio apylinkėse dauguma vėjo malūnų buvo apgręžiami grąžulu, o tam irgi reikėjo daug medienos. Tik dviejuose iš tyrinėtų malūnų (Bubilų ir Gegiėdžių) kepurė buvo apgręžiama vėjo turbina. Taip pat reikėjo nemažai drobės, brezento ar maišinio audinio burėms. Apie vėjo malūnų statybines medžiagas yra rašyta[1], todėl plačiau čia ir neapsistosiu.

Plintant garo (*ugniniams*) varikliams, jie sparčiai buvo diegiami ir malūnuose, ypač esančiuose prie lentpjūvių.

[1] Morkūnas E. J. Vėjo malūnų statybinės medžiagos Pašvitinio apylinkėse, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais*, Vilnius, 1983, p. 58.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

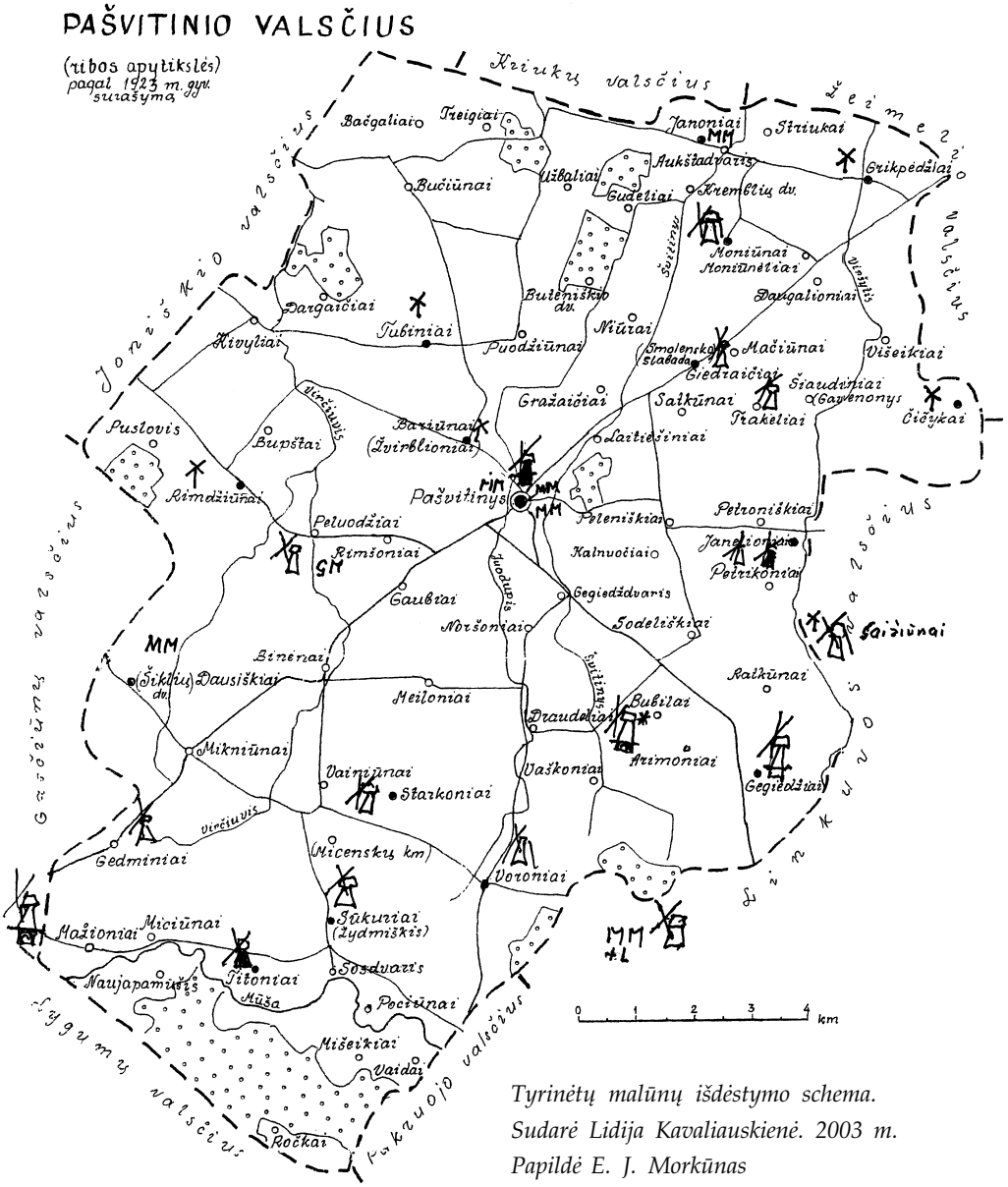

Tyrinėtų malūnų išdėstymo schema.
Sudarė Lidija Kavaliauskienė. 2003 m.
Papildė E. J. Morkūnas

Paaiškinimai:

- *– Vėjo malūnas*
- *– Stiebinis vėjo malūnas*
- *– Kepurinis medinis vėjo malūnas*
- *– Kepurinis medinis vėjo malūnas su mūriniu pagrindu*
- *– Kepurinis medinis vėjo malūnas su mūriniu pagrindu. Kepurė apgręžiama „vėjų rože“*
- *– Kepurinis medinis vėjo malūnas. Kepurė apgręžiama grąžulu*
- *– Kepurinis mūrinis vėjo malūnas*
- *– Kepurinis mūrinis vėjo malūnas su apeigos tilteliu*
- GM – *Garo malūnas*
- MM – *Motorinis malūnas*
- MM + L – *Motorinis malūnas su lentpjūve*

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Lentpjūvių medienos atliekos buvo naudojamos garo katilams kūrenti, kurių garas suko garo mašiną, o ši – gaterį arba malūną. Didelis stabdys garo mašinoms naudoti buvo techninė priežiūra. Garo katilus reikėdavo dažnai tikrinti ir turėti patikros dokumentus. Katilui aptarnauti reikėjo kvalifikuoto mašinisto.

Motorai sparčiai plito prie vėjo malūnų, kad būtų galima malti ir be vėjo. Tuose vėjo malūnuose, kuriuose buvo pereita prie motorų, esant ekonominei krizei arba artėjant karui, vėl buvo stengiamasi pereiti prie vėjo malūnų sparnų arba garo mašinų. Vietinio kuro naudojimą skatino valstybė. Malūnų savininkams, naudojantiems vietinį kurą, buvo atveriama „žalia gatvė".

Motorinių arba garo malūnų privalumas tas, kad jie beveik nepriklausomi nuo gamtinių sąlygų ir galėjo dirbti ritmingai, nepertraukiamai.

Garo ir motoriniams malūnams plisti, ypač miesteliuose, trukdė jų keliamas triukšmas, dūmai, o labiausiai – gaisro baimė. Kiekvienam motoriniam ar garo malūnui buvo griežti priešgaisriniai reikalavimai. Buvo reikalaujama statyti ugniasienes (iš plytų sumūrytas sienas). Tokia siena turėjo būti išvesta virš stogo. Dūmtraukiai turėjo būti su kibirkščių gaudytojais, su tinkleliu išplatėjime kibirkštims sulaikyti. Triukšmui sumažinti variklio dujų išmetimo vamzdį nuvesdavo į tam skirtą duobę; taip sumažindavo triukšmą ir oro taršą.

Malūnų girnos buvo akmeninės arba lietinės, dažniausiai sukamos iš apačios (per apatinio krumpliaračio guolį sukamas viršutinis girnakmenis). Mažuose malūnuose su vienpakope pavara (Gaižiūnų k. Lingvevičiaus malūne) girnos sukamos iš viršaus. Plačiau apie vėjo malūnų girnas Pašvitinio apylinkėse irgi yra rašyta[2]. Motoriniuose malūnuose girnos įrengtos antrajame aukšte arba ant pakylos pirmajame aukšte ir sukamos iš apačios.

Beveik kiekviename malūne, ar vėjo, ar garo, ar motoriniame, buvo įrengti maišų užkėlimo mechanizmai, dažniausiai sukami malūno, tačiau motoriniuose pasitaikydavo ir rankomis sukamų keltuvų. Jų pliusas tas, kad maišus buvo galima užkelti ir malūnui nedirbant.

Didžioji dalis malūnų statyta ant savos žemės, tačiau pasitaikydavo ir ant išsinuomotos.

Motoriniai malūnai neturi ryškesnės architektūrinės išraiškos. Tai nuobodūs, dažniausiai vieno arba dviejų aukštų utilitariniai pastatai, lentomis apkalti gulsčiai arba stačiai, su motorinių prielipais arba atskiromis motorinėmis.

Vėjo malūnai, skirtingai nei motoriniai, labai pagyvindavo nuobodokas lygumas ir buvo savotiški vietovės akcentai. Jie tiesiog lietuviško kaimo puošmena. Tik visokie prie jų lipdomi priestatėliai, be abejo, menkino pačių malūnų išvaizdą (Gaižiūnų, Voronių malūnai).

Malūnų statytojai

Apie malūnų statytojus žinios skurdžios. Anketose paprastai nurodoma tik pilietybė, gyvenamoji vieta. Iš turimų dokumentų nematyti, kokie meistrai statė malūnus ar bent juos remontavo.

Malūninin kų pavardės atsispindi dokumentuose, tačiau ne visada aišku, kas jie buvo – statytojai, investuotojai,

[2] Morkūnas E. J. Vėjo malūnų girnakmeniai Pašvitinio apylinkėse, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais*, Vilnius, 1983, p. 62.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

paveldėtojai ar malūnus nusipirkę. Kai kuriuose malūnų brėžiniuose pažymėti tik apmatavimai, juos atlikusių inžinierių arba technikų pavardės. Kitų malūnų išlikę galutinio varianto projektai, kur jau atsižvelgta į Prekybos ir pramonės departamento nurodymus. Iš peržiūrėtų dokumentų matyti, kad projektų autoriai dažniausiai buvo diplomuoti inžinieriai arba technikai, turintys savo įstaigas Šiauliuose.

Projektai

Tarpukariu valdžia per daug nesikišo į malūnų veiklą ir leidimai juos statyti arba toliau naudoti jau veikiančius būdavo išduodami be didesnių kliūčių. Ketvirtojo dešimtmečio valdžia malūnų statybą jau daugiau ribojo, siekė, kad malūnų pasiskirstymas būtų tolygesnis, neatsirastų nereikalinga konkurencija.

Nauji malūnai ne visada buvo statomi tiksliai laikantis projektų, o ir brėžiniai dažnai buvo supaprastinti. Juose nedetalizuoti mazgai, pavyzdžiui, nematyti, kokia buvo stabdymo sistema, kaip apgręžiama kepurė, kaip sujungiama kepurė su liemeniu, kaip veikia maišų užkėlimo mechanizmas, kaip reguliuojamas girnų suleidimas. Neparodyta sparnų įrengimas ir jų išlenkimo geometrija, neaišku, ar buvo posparniai, kokia kryžma. Išimtį sudaro tik sūkių perdavimo būdas. Nieko nesužinome apie transmisijos guolius, jų reguliavimą. Tie projektai byloja, kad XX a. pradžioje dar buvo meistrų, kurie puikiai mokėjo statyti tradiciškai, t. y. taip, kaip statė tėvai ir seneliai, – nesinaudodami brėžiniais, bet kartais pasinaudodami šablonais.

Malūnai kaip paveldo objektai

Ir Pašvitinio apylinkėse malūnai netausojami kaip paveldo objektai, galintys auklėti jaunąją kartą, kelti pagarbą tėvų ir senelių triūsui, galintys parodyti, kad ir lietuviai turėjo ne menkesnius malūnus kaip latviai, švedai ar olandai. Tokia nepagarba savo kaimo kultūrai, techniniam išprusimui verčia jaunimą negerbti kaimo, kuriame „nieko nėra“, ir skatina traukti užsienin.

Lengva ranka buvo nugriautas Degùčių (Švilpỹnės) malūnas (registro Nr. 385; Kultūros objektų sąrašą žr. „Vorutos“ duomenų bazėje internete), seniau stovėjęs prie Mūšõs. Tarkim, nebuvo galima išsaugoti supuvusių dalių, tačiau apie dvi tonas sveriančią Janeliónių malūno sparninio veleno ketinę galvą tikrai buvo galima surasti ir išsaugoti. Taip pat ir Gaižiűnų malūno (registro Nr. 381) analogišką dalį.

Išvados

Pašvitinio krašto malūnai daugiausia buvo vėjiniai.

Vėliau greta vėjinių buvo statomi motoriniai malūnai arba prie vėjo malūnų taikomi įvairūs 20–40 AJ varikliai („Perkun“, „Atlas“, „Ursus“).

Stiebinius malūnus palaipsniui keitė kepuriniai malūnai. Jų kepures į vėją gręžė grąžulai. Grąžulus XX a. pradžioje keitė vėjo turbinos.

Statyboms naudota įvairių rūšių mediena.

Valdžia rūpinosi taršos mažinimu, sanitarija, darbų sauga. Buvo įrengiamos išvietės, laukiamieji klientams. Reikalauta laikytis priešgaisrinių normų, žiūrėta, kad judančios dalys būtų saugiai aptvertos.

Malūnus projektavo dažniausiai technikai arba inžinieriai iš Šiaulių. Tačiau dažnai projektai buvo formalūs.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Stingant miško medžiagos, malūnus dažnai atsiveždavo iš tolimesnių kaimų.

Malūnuose dažniausiai būdavo dvejos girnos, tačiau pasitaikydavo malūnų ir su vieneriomis arba trejomis girnomis.

Malūnai, kaip kultūros paveldo objektai, nesulaukę nei paveldosaugininkų, nei visuomenės dėmesio, nyksta.

1. Vėjo malūnai

Binėnų malūnėlis. Malūnėlis vos 3,5 m aukščio, kepurinis, keturkampio plano. Kepurė su sparnais apgręžiama į vėją grąžulu. Malūnas nugriautas 1976 m.[3]

Malūnėlis buvo ketursparnis, sparnai užtraukiami drobule. Girnos buvo mažos ir malė labai lengvai. Malė miltus gyvuliams, duonai, salyklui, grūdo kruopas[4].

Bubilų malūnas. Statytas 1905 m. Malūnas kepurinis, medinis, su neaukštu 2 m aukščio akmens mūro cokoliu, aplink kurį įtaisytas apeigos tiltelis. Šis cokolinis aukštas buvo naudojamas grūdams ir miltams sandėliuoti. Sienos statmenos žemei. Virš mūrinio cokolinio aukšto surėstas įprastinis malūno liemuo – griautinis nupjautos piramidės formos aštuonkampis, apkaltas lentomis gulsčiai eglute, o vėliau – malksnomis (*gontais*).

Malūną 1982 m. apmatavo D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas. Nors likę tik malūno griaučiai, tačiau jie gana vaizdūs ir malūno sandarą galima pažinti. Medinė griautinė dalis buvo trijų aukštų ir pusaukščio kepurei aptarnauti. Apmatavimo metu įrangos beveik nebuvo, malūnas buvo naudojamas kaip trąšų sandėlis, buvo prakirsta siena, kad galėtų įvažiuoti sunkvežimiai. Kepurė, kuri buvo sukiojama vėjo turbinos, buvo nuversta ir vietoj jos uždėtas aštuonkampės piramidės pavidalo stogas.

Bubilų vėjo malūnas su vėjų rože. Piešė E. J. Morkūnas

Medinio liemens pirmasis aukštas – 3,7 m, antrasis – 2,48 m, trečiasis – 2,4 m, ketvirtasis (pusaukštis) – 1,16 m aukščio. Bendras malūno aukštis – 12 m (11,74 m). Tad kaip įprastinis malūnas paaukštintas 2 m (cokoliu). Cokolis įrengtas labiau dėl klientų saugumo – po apeigos tilteliu statomi vežimai saugesni, arkliai mažiau baidosi, sparnams šmėsčiojant aukščiau, virš tiltelio. Ant tiltelio buvo patenkama pro duris, esančias virš cokolio.

Iš malūno liekanų galima tvirtinti, kad malūno įranga buvo tradicinė, tik apgręžimo mechanizmas tada (1903–1906 m.) gan naujas, nors apgręžimo sistema su vėjo turbina paskelbta spaudoje Lietuvoje jau 1822 m.

[3] Treškevičius J. *Pakruojo rajono vėjiniai malūnai* (rankraštis, toliau – Treškevičius J.), Pakruojis, 1980, p. 34.

[4] *Ten pat*, p. 213.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

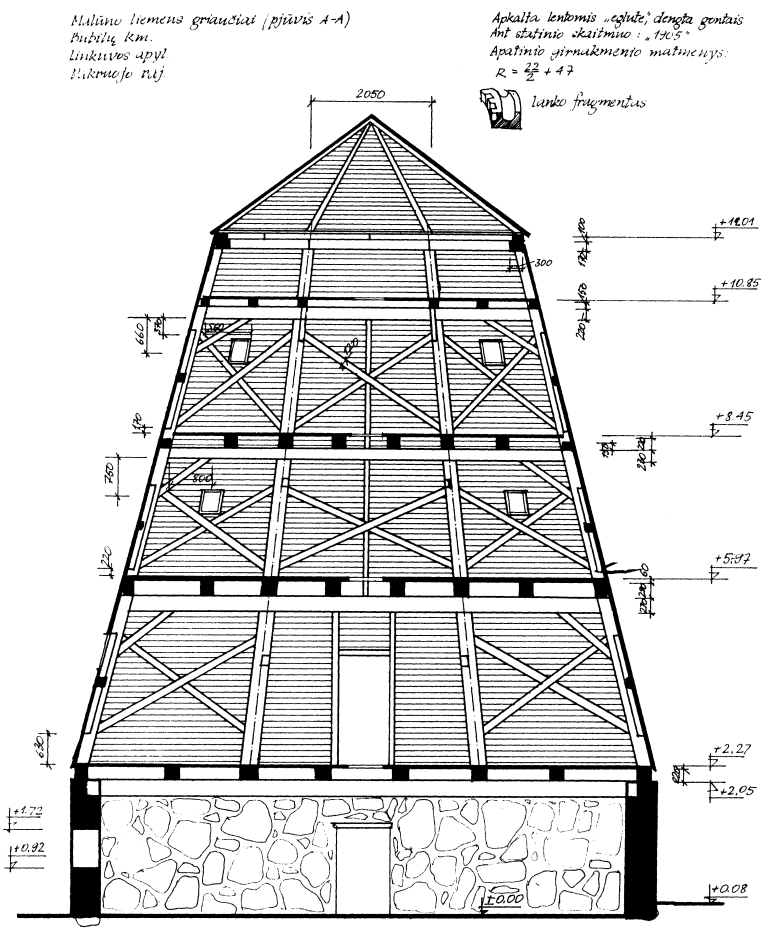

Bubilų vėjo malūno griaučiai. 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas

Kad malūno kepurė buvo apgręžiama krumpliaratine pavara, liudija virš sienų išlikę ketinio krumpliaračio ir riedėjimo tako fragmentai (bėgio segmentai buvo tokie, kad iš jų buvo galima sudėti lovelį, į kurį buvo sudėti rutuliai tam, kad lengviau sukiotųsi kepurė. To pat lovelio vidinėje pusėje buvo krumpliai, su kuriais sukibdavo kepurės apgręžimo pavaros krumpliaratis, kurį per pavarą suko vėjo turbina[5].

Apmatavimo metu malūne buvo 98 cm skersmens apatinis girnakmenis, turėjęs 22 cm skersmens kiaurymę.

2005 m. ekspedicijos metu malūno vaizdas, palyginti su 1982 m. vaizdu, beveik nepakitęs.

Gaigalo malūnas Gaižiūnuose. Malūnas statytas XIX a. pabaigoje. Buvo aštuonkampis, didelis, galingas, su trejomis girnomis ir trejomis durimis, trijų ir pusės aukšto, tačiau kiek žemesnis nei įprasta. Kadangi malūnas jau nugriautas, net reljefas neatpažįstamai pakeistas (malūno vietoje iškasa), tad aprašomas pagal apmatavimus, atliktus 1982 m.

Malūno aukščiai: I aukšto – 3,02 m, II – 2,64 m, III – 2,47 m, IV (pusaukščio) – 1,05 m. Kepurės aukštis – 3,12 m, bendras pastato aukštis – 9,18 m, o su kepure – 12,3 m. Sparnas ~10 m ilgio.

Pirmajame malūno aukšte buvo likusios vienerios girnos ir dar dvejų

[5] Andrejevas A., Morkūnas E. *Technikos paminklai Lietuvoje: vėjo malūnai*, Vilnius, 1982, p. 19, 43 pav.

© VšĮ „Versmės" leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

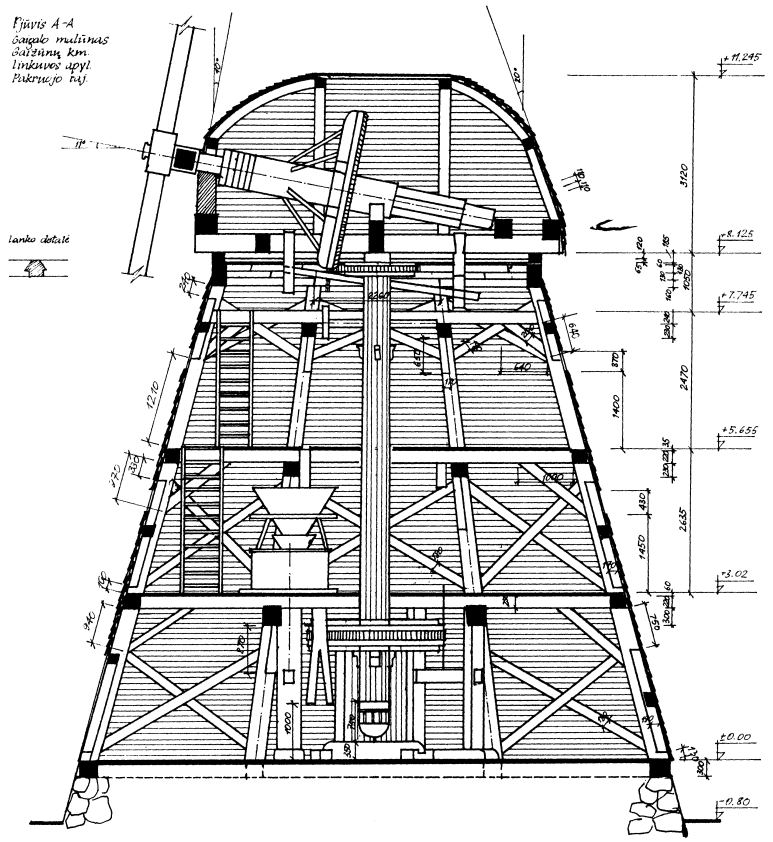

Gaigalo vėjo malūno Gaižiūnuose pjūvis (M 1:50). 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas

fragmentai. Statvolis ir jo apatinio guolio įrengimas tuomet buvo gerai išlikę. Išlikęs buvo ir statvolio apatinis krumpliaratis, jo skersmuo 250 cm. Ant statvolio po šiuo krumpliaračiu buvo paruoštas takas virvinei pavarai, su kuria per tarpinę pavarą buvo sukamas piklius.

Antrajame aukšte buvo vienerios girnos ir įbėrimo mechanizmas.

Trečiasis buvo grūdų sandėliavimo ir piltuvių aukštas. Čia kadaise buvo įrengtas ir maišų užkėlimo mechanizmas, bet fiksavimo metu jis jau buvo nuardytas.

Ketvirtajame aukšte ant statvolio tebebuvo krumpliaratis, kontaktuojantis su sparniniu krumpliaračiu. Statvolio krumpliaračio skersmuo – 150 cm, sparninio krumpliaračio skersmuo – 280 cm. Sparninio veleno galva ketinė, ji viena vertingiausių. Sparninis velenas su horizontalia plokštuma sudaro 11° kampą. Sparnams apsisukus vieną kartą, girnos apsisuktų 7,8 kartų, jei verpstės krumpliaratis būtų 60 cm skersmens, arba 9,3 karto, jei verpstės krumpliaračio skersmuo būtų 50 cm. (Autoriaus Lauko užrašai, 1982 m.)

Malūno kepurė buvo apgręžiama grąžulu, kepurė gulėjo ant spinduliškai išdėstytų trinkelių.

Lingvevičiaus Gaižiūnų malūnas. Vienas iš nedaugelio stiebinių malūnų. Priklausė stambiam ūkininkui. Malūnas lengvai malė, tačiau girnos įmontuotos mažos.

Gedminų malūnas. Statytas XIX a. pabaigoje. Statė broliai Vinkleriai, garsūs malūnų statytojai. Malūnas nustojo veikti 1940 m.[6]

[6] Treškevičius J. *Ten pat*, p. 58.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

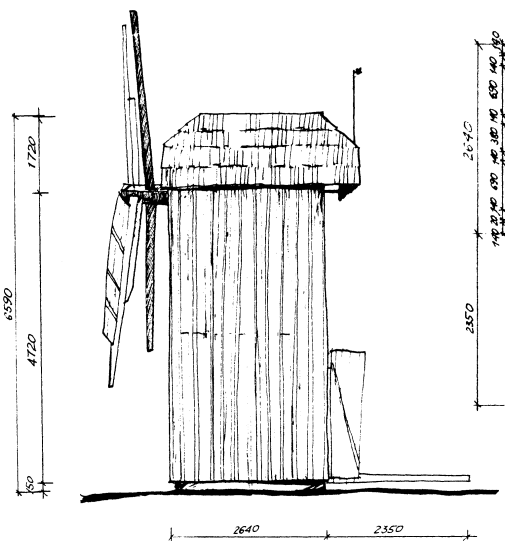

Lingvevičiaus vėjo malūno Gaižiūnų kaime bendras vaizdas iš šono. 1982 m. Piešė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas. LBM 1315/2

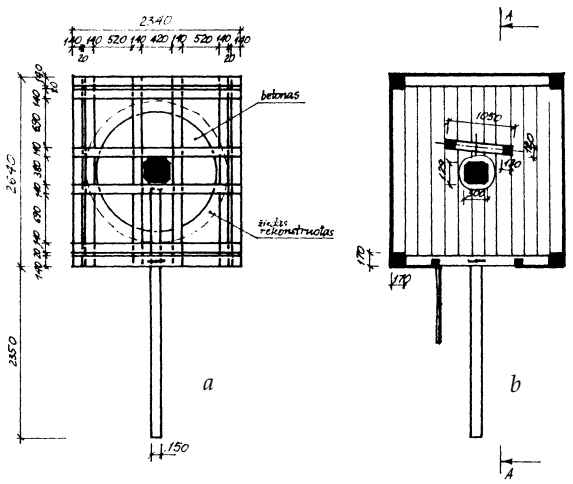

Lingvevičiaus vėjo malūnas Gaižiūnų kaime: a – pagrindo planas, b – pirmo aukšto planas (M 1:50). 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas. LBM 1315/3

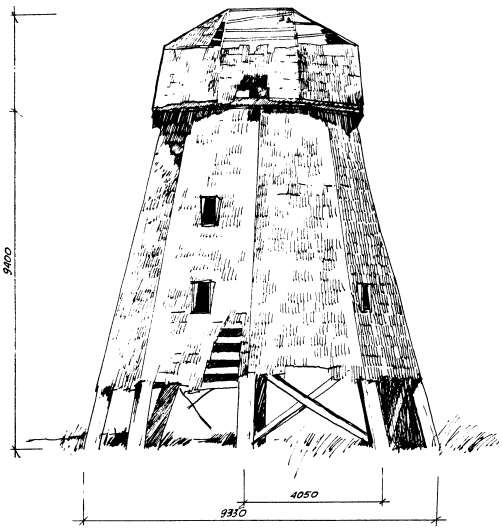

Gedminų vėjo malūno bendras vaizdas. 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas

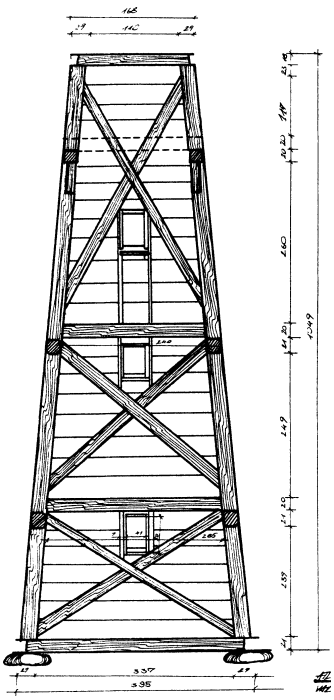

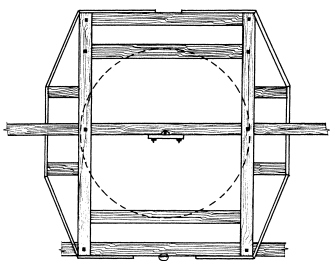

Gedminų malūno sienos išklotinė (dešinėje viršuje) ir kepurės planas iš priekio (apačioje). 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas. LBM 1168/26, LBM 1168/8

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Malūnas buvo medinis, griautinis, nupjautos aštuonkampės piramidės pavidalo, trijų aukštų ir pusaukščio kepurei aptarnauti. Malūno aukščiai: I aukšto – 2,6 m, II – 2,8 m, III – 3,0 m, pusaukščio – 1,6 m, bendras pastato aukštis – 10 m. Kepurė buvo gręžiojama grąžulu.

Gegiedžių malūnas. Malūnas statytas 1905–1909 m. Bredikių. Malūnas kepurinis, medinis, aštuonkampis, 5 aukštų, su galerija. Kepurė su keturiais sparnais į vėją buvo pasukama vėjo turbina. Malūne buvo dvejos girnos[7].

Grikpėdžių malūnas. Malūnas statytas apie 1907 m. Beinoráičių kaime, Šiaulių rajone. Jį pirko Jonas Zemkauskas ir atsivežė į Grìkpėdžius. Zemkauskas malė iki mirties. 1978 m. malūnas nugriautas[8].

Malūnas kepurinis, medinis, griautinis, aštuonkampis. Kepurė buvo kupolo formos. Malūne buvo dvejos girnos. Malūnas aptarnavo plačią apylinkę.

Dominyko Zuoko medinis kepurinis malūnas Janelionių kaime. Malūnas buvo statytas 1905 m. Statė pasiskolinęs pinigų Dominykas Zuokas. Vos po metų malūnas sudegė. Sklido kalbos, kad malūną padegė Gegiedžių malūno savininkas, pravarde Vodka[9].

Dominyko Zuoko mūrinis malūnas Janelionių kaime. Malūnas pastatytas 1907 m. Dominyko Zuoko. Jis garsėjo sumanumu, teisingumu, taktiškumu. Mirė sulaukęs 86 metų. Sūnus Pranas malė iki 1948 m., po to malūnas priklausė žemės ūkio kooperacijai. Maždaug iki 1950 m. malė elektra[10].

Lankantis Janeliónių malūne 1978 m. rugpjūčio 10 d., malūnas jau buvo apniokotas. Netoliese stovėjo nemažas malūnininko namas, sodyba buvo beveik sunaikinta, malūnininko name gyveno svetimi žmonės, malūnas buvo aktyviai naikinamas.

Tuomet pavyko užfiksuoti kai kuriuos malūno duomenis. Mūrinis malūnas buvo su kepurės liekanomis. Kepurė su sparnais į vėją buvo atgręžiama grąžulu. Grąžulą sudarė rąstas, nuleistas nuo kepurės galinės dalies žemyn pagal malūno sieną. Nuo grąžulo apačios aukštyn ėjo į šalis dvi stygos, prikabintos prie horizontalios sijos, esančios kepurės gale, tuo sudarydamos trikampį, kurio pagrindas buvo viršuje. Visą apgręžimo sistemą sudarė du tokie trikampiai. Antrojo trikampio pagrindą sudaranti sija ėjo per kepurės vidurį. Visa ši sistema įgalino grąžulo siją laikytis neprispaustai prie malūno sienos. Grąžulo galas buvo kabinamas prie oželio, o oželis – prie stulpelio. Du vyrai, sukdami oželio veleną, galėjo pasukti malūno kepurę į vėją. Šiame malūne oželis nebuvo išlikęs.

Kepurėje buvo išlikęs sparninis velenas su ketine kryžma, arba galva, į kurią buvo įverti ir užpleištuoti ąžuoliniai posparniai, prie kurių buvo tvirtinamos sparnų sijos.

Sparninio veleno kampiniam krumpliaračiui buvo naudota metalinė stabdžio juosta, tačiau ji jau buvo nukritusi nuo krumpliaračio. Pasiekti sparninį krumpliaratį ir jį apmatuoti nebuvo galimybės.

Malūno statvolis ėjo nuo malūno apačioje įrengto reguliuojamo medinio pagrindo iki pat kepurės. Statvolio skersmuo apačioje buvo 55 cm. Pagrindinis apatinis statvolio krumpliaratis buvo 268 cm skersmens, jo krumplių skaičius – 120, jis kontaktavo su dviem girnų verpsčių krumpliaračiais. Jie skirtingo skersmens, vienas turėjo 25 krumplius, kitas – 23.

[7] *Ten pat*, p. 30.
[8] *Ten pat*, p. 198.
[9] *Ten pat*, p. 104.
[10] *Ten pat*, p. 104.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Statvolio krumpliaračio aukštis – 40 cm, ir jis yra vos 60 cm nuo lubų. Pirmasis aukštas 2,87 m. Iš pateiktų skaitmenų matyti, kad aukštesnio ūgio žmogui malūne būti buvo nesaugu. Dar pavojingiau buvo įrengtas skriemulys žemiau aprašytojo. Tai 56 cm skersmens skriemulys, virve sukantis statmenai grindims įrengtą ašį su 62 cm skersmens skriemuliu virvinei pavarai. Viršuje ant tos pat ašies įtaisytas pirštinis 15 cm skersmens krumpliaratis pikliui sukti.

Antrajame aukšte tada dar buvo išlikusios dvejos girnos, vienerios apardytos, kitos tvarkingos, tik be kubilo ir įbėrimo mechanizmo.

Statvolio viršutinio krumpliaračio spindulys buvo 100 cm, o apačioje esančio skriemulio – 76 cm. Šis skriemulys buvo naudojamas maišams užkelti.

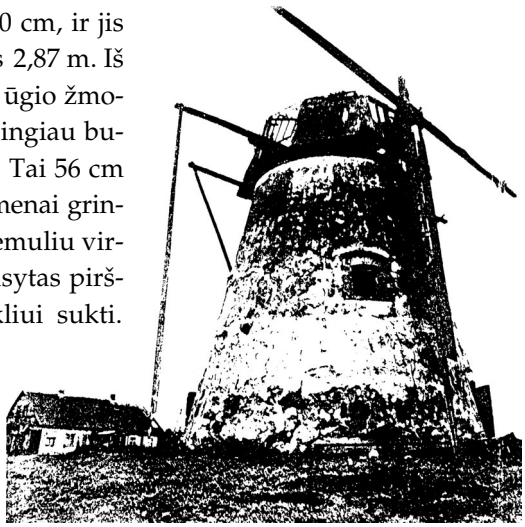

Janelionių mūrinio vėjo malūno bendras vaizdas. E. J. Morkūno nuotr.

Vienų girnų skersmuo – 127 cm, prapiestės skersmuo – 22 cm, dvejų girnų aukštis – 66 cm. Antrųjų girnų skersmuo – 116 cm, prapiestės – 26 cm, viršutinio girnakmenio aukštis 43 cm, apatinio – 19 cm. Smiltainio girnakmenio skersmuo – 126 cm, prapiestės – 26 cm, aukštis – 38 cm. Dar vienas girnakmenis buvo pilkai rožinis su metaliniais lankais ir lizdais girnakmeniui su žirklėmis ir varžtu nukelti. Tai rodo, kad malūne buvo ir priemonės girnoms nukelti. (Duomenys iš autoriaus Lauko užrašų.)

Labai gaila, kad toks gražus malūnas taip greitai buvo tyčiomis sunaikintas. Malūnas buvo tinkuotas kalkiniu tinku, baltas. Malūno langai, durys su raudonų plytų apvadais gražiai kontrastavo su baltu tinku. Virš langų yra fasoninių plytų karnizėliai. Nuobodžiame lygiame kraštovaizdyje, kuris vertinamas vos keturiais balais iš dešimties[11], šis vėjo malūnas, kaip ir Labõrų, Stárkonių malūnai, galėtų būti kraštovaizdžio puošmena.

Paskutiniosios ekspedicijos metu buvo aptiktos tik malūno sienos. Tenka apgailestauti, kad neliko ketinės galvos – sparnų kryžmos.

Laborų malūnas. Medinis ketursparnis griautinis, aštuonkampės nupjautos piramidės pavidalo vėjo malūnas stovi Labõrų kaime šalia kelio.

Jo apačia labai apipešiota. Laimei, laiptai nuimti, todėl į kitus aukštus sunkiai patenkama ir jie mažiau nuniokoti.

Malūno I aukštas yra 2,75 m aukščio, II – 2,12 m, III – 2,16 m, IV – 1,00 m. Bendras sienų aukštis – 8,03 m.

Pirmajame aukšte buvo du girnų stovai, vienas jau apnaikintas. Viršutinė girnapusė buvo kilnojama svertu. Ant statvolio buvo krumpliaratis, kuris per verpstės krumpliaratį galėtų sukti girnas (jei malūnas dar turėtų sparnus). Jo spindulys – 125 cm, aukštis – 120, statvolio skersmuo – 49 cm. Tame pat aukšte buvo piklius. Antrame aukšte buvo likusi girnakmenių pora kubile (darbinėje padėtyje). Grūdų įbėrimo mechanizmo nebebuvo.

[11] *Lietuvos TSR atlasas*, Maskva, 1981, p. 120.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Kraštovaizdžio su Laborų malūnu rekonstrukcija. 1982 m. Rekonstravo D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas, LBM 1170/69

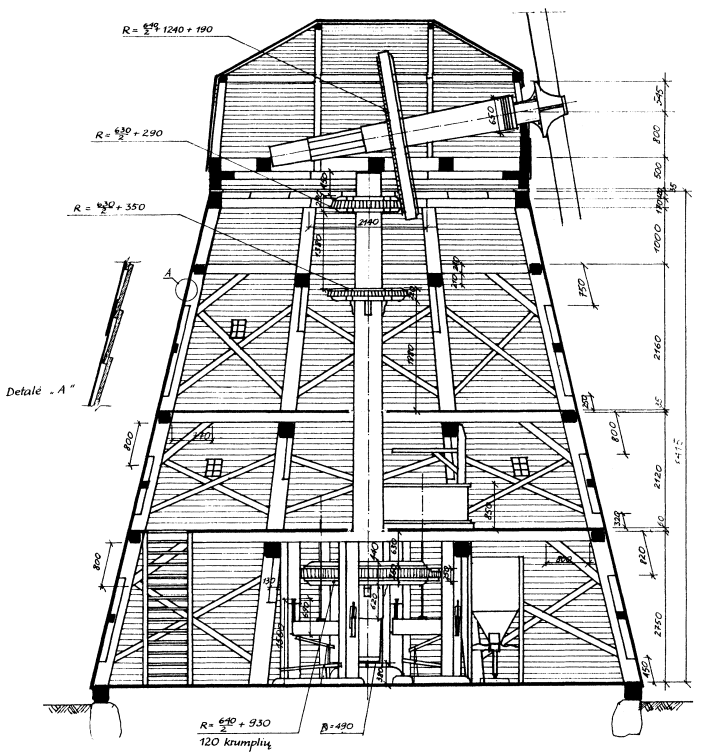

Laborų vėjo malūno pjūvis (M 1:50). 1982 m. Braižė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas, LBM 1170/74

Prie girnų buvo besisukiojanti gembė, ant kurios buvo kabinamos žirklės su varžtu girnakmeniams nukelti.

Trečiojo aukšto palubėje ant statvolio buvo išlikęs 67 cm skriemulys, ant kurio riedėdavo maišų užkėlimo veleno skriemulys (mazgas neišlikęs).

Ketvirtajame aukšte statvolio viršuje įtvirtintas mažasis statvolio krumpliaratis, jo spindulys – 60,5 cm. Šis krumpliaratis buvo varomas sparninio krumpliaračio, kurio skersmuo – 156 cm. Sparninio veleno ketinė galva šiek tiek neįprasta – dviejų sparnų posparnis, kaip ir daugumoje malūnų, įveriamas į galvą ir užpleiš-

© VšĮ „Versmės" leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

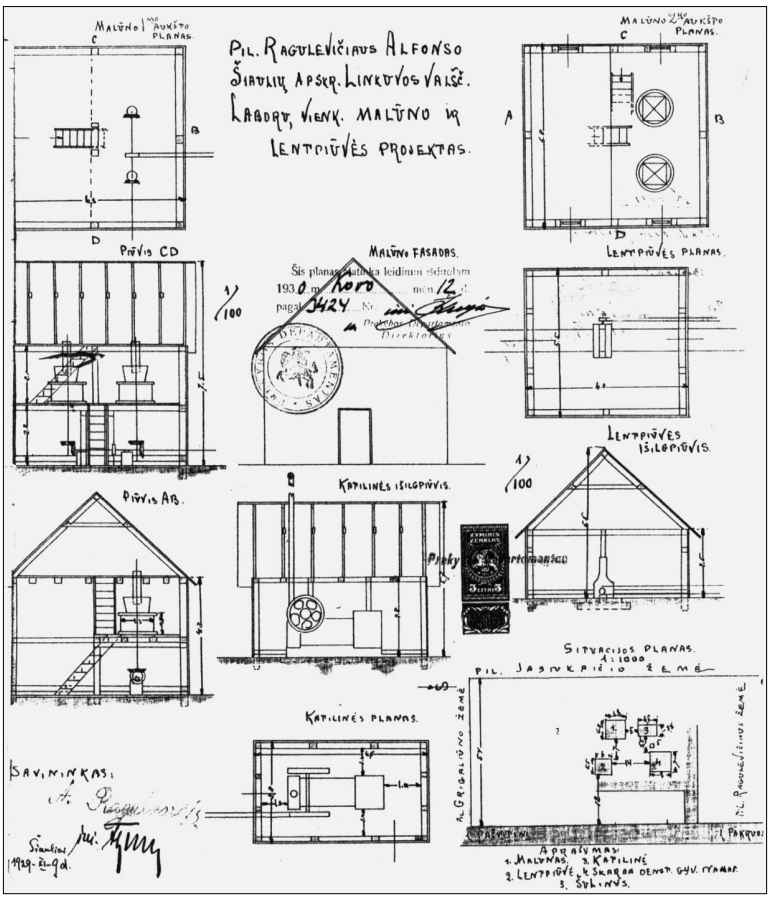

Alfonso Ragulevičiaus malūno ir lentpjūvės Laborų vienkiemyje projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 1316, l. 10

tuojamas, bet kitų dviejų sparnų posparnis priglaudžiamas prie galvos šono ir priveržiamas varžtais.

Malūno kepurė buvo apgręžiama grąžulu. Viena gulsčia grąžulo kartis ėjo per kepurės galą, kita – per malūno centrą, bet labiau link kepurės priekio. Malūno grąžulą oželiu pasukdavo vienas žmogus.

Malūnas statytas XIX a. pabaigoje, buvo trijų aukštų, su dvejom girnomis. Malūną statė Bredikis, savininkas buvo Risevičius, apie 1936–1937 m. pardavė Adomui Oniūnui. Šis malūną išnuomodavo.

Malti nustojo apie 1960 m. Iš pradžių naudotos akmeninės girnos, vėliau lietinės, kurias išlieti mokėjo pats Oniūnas.

Tarpukariu malūne drožė skiedras, diskiniu pjūklu (*zeimeriu*) pjovė lenteles[12].

Be vėjo malūno, Laborų vienkiemyje buvo ir garo malūnas.

Alfonso Ragulevičiaus malūnas ir lentpjūvė Laborų vienkiemyje. Malūnas ir lentpjūvė sukami garo mašina. Malūno pastatas stačiakampio plano 6,8 × 6,8 m dydžio, dvišlaičiu stogu, vienatūris, su pakyla 2,2 m aukštyje. Girnos dvejos. Malūnas sukamas iš atskiros katilinės, kuri yra stačiakampio plano, 5,7 m aukščio, dengta dvišlaičiu stogu. Lentpjūvės patalpa – 6,5 × 6,0 m, aukštis – 5,5 m. Lentpjūvėje vienas gateris.

Karolio Pintulio malūnas Moniūnų kaime. 1985 m. malūnas stovėjo su

[12] Treškevičius J. *Ten pat*, p. 186–189.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

visa tradicine įranga, netoli, kiek žemiau, stovėjo ir nedidelis malūnininko namas. Malūnas stovėjo atokiai nuo gyvenvietės, prie kaimo kapinaičių. Tačiau netoli malūno buvo pradėtas kasti žvyras. Karjeras tiesiog apėjo aplink malūną, saugomą paveldo objektą. Trumpai tariant, Moniūnų malūnas tapo pasityčiojimo iš paminklosaugos simboliu. Prie pat malūno sienos atsirado 4 m gylio žvyro iškasa. Paminklinis objektas liko be apsauginės zonos. Tapo neprieinamas. Liko stovėti tarsi ant 4 m aukščio pjedestalo.

Lenkijos lietuviai sumanė atstatyti Punske buvusį kepurinį vėjo malūną ir ėmėsi žygių įsigyti šį malūną. Tęsiantis ilgai teisinei procedūrai (mes, lietuvaičiai, pagal įstatymą negalim išvežti paminklinio objekto, galim tik leisti jį suniokoti ar leisti jam sunykti!), iš malūno buvo išpjautas statvolis su apatiniu statvolio krumpliaračiu kažkokiai smuklei papuošti, ir galiausiai malūnas liko suniokotas. O jis buvo labai tradicinis mūsų krašto statinys. Malūnininko namo jau seniai nebėra.

Pamūšio malūnas. Pamūšio dvaro vėjo malūnas statytas prie Mūšõs, žemoje vietoje, netoli vandens malūno, laikantis ano meto rekomendacijų statyti vandens ir vėjo malūnus poromis, nes sausra ir bevėjai orai retai sutapdavo. Taip dvaras stengėsi turėti nenutrūkstamai veikiančius malūnus.

Malūnas buvo pastatytas ant aukšto, ~3 m cokolio. Pamatas sumūrytas iš akmens ir raudonų plytų mūro. Virš cokolio buvo įrengtas apeigos tiltelis, kurį palaikė į cokolio pamatą (apačią) įremti spyriai. Cokolis buvo su dideliais vartais įvažiavimui.

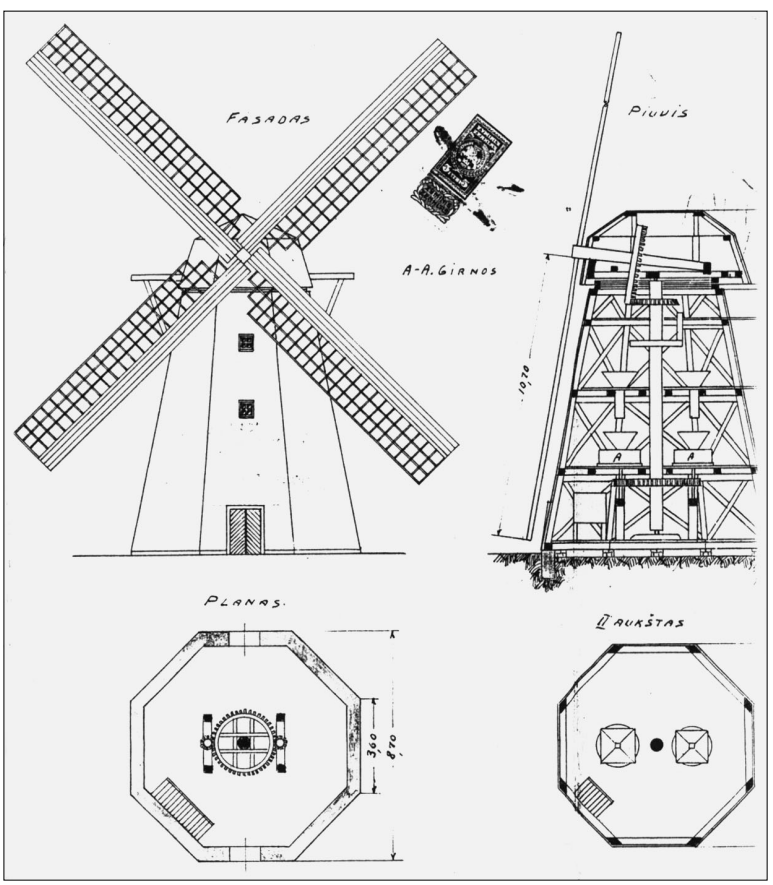

Pamūšio dvaro, vėliau Degučių „Švilpynės“ vėjo malūno brėžinio fragmentas

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

1920 m. Antanas Ponelis nupirko malūną, jį išardė ir parsivežė į Švilpynės vienkiemį netoli Degùčių. Švilpynės malūnas prieš kelerius metus nuverstas, bet liko šiokie tokie brėžiniai. Apmatavimus sulyginus su natūroje esančiu cokoliu, galima būtų teigti, kad Švilpynės malūnas tikrai anksčiau stovėjo Pamūšyje.

Gulbino mūrinis vėjo malūnas Pašvitinio miestelyje. 1982 m. A. Andrejevo nuotr. LBM 1170/14

Gulbino mūrinis vėjo malūnas Pašvitinio miestelyje. Malūnas statytas XIX a. pabaigoje miestelio pakraštyje prie kelio, vedančio iš miestelio į šiaurę. Malūnas tinkuotas, kalkėmis sumūrytas iš lauko riedulių, nupjauto kūgio pavidalo su dvejais vartais – į šiaurę ir į pietus, langais į rytus ir į vakarus. Sienos storos, 135 cm storio prie pagrindo ir į viršų palaipsniui laipteliais plonėjančios. Malūno angos apmūrytos raudonomis plytomis. Pirmojo aukšto vartai buvo dvivėriai, o vartai antrajame aukšte į apeigos tiltelį – vienvėriai. Visi vartai atsidarė į malūno vidų. Iš mūre išlikusių angų galima spręsti, kaip buvo išdėstytos perdangų sijos visose keturiose perdangose, o taipgi ir sijos, ant kurių buvo įrengtas apeigos tiltelis. Matmenys į viršų apytiksliai, nes nebuvo priemonių tiksliai išmatuoti.

Po 1982 m. vadinamasis Gulbino malūnas buvo tvarkomas – uždėta butaforinė kepurė, tačiau darbai nutrūko. Dabar gi malūnas vėl ardomas, matyt, naujoms statyboms, o galėtų būti miestelio puošmena.

Jeronimo Avyžiaus malūnas Pašvitinio miestelyje. Malūnas statytas XX a. pradžioje. Buvo keturkampis, stiebinis, trijų aukštų ketursparnis, griautinės sąrangos, su vieneriomis girnomis[13]. Girnų skersmuo – 106 cm[14].

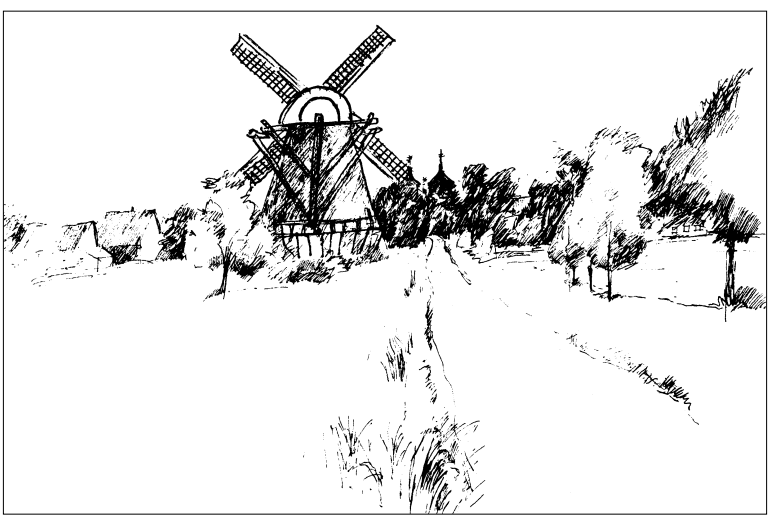

Pašvitinio miestelio (Gulbino) malūnas. 1982 m. E. J. Morkūno rekonstrukcija

[13] *Ten pat*, p. 35.
[14] *Ten pat*, p. 236.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

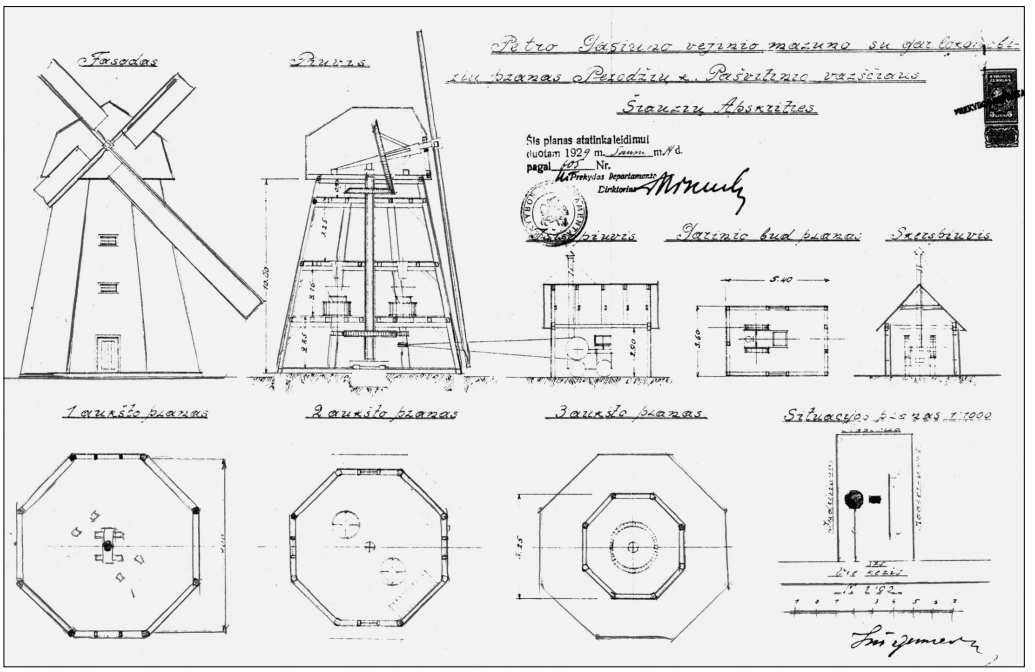

Petro Gasiūno vėjo malūno Peluodžių kaime planas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 1157, l. 9

Petro Gasiūno malūnas Peluodžių kaime. Kada malūnas statytas, iš turimų duomenų nežinoma, tačiau 1929 m. jis buvo modernizuotas, įrengta garo mašina malūnui sukti.

Pats medinis vėjo malūnas nupjautos aštuonkampės piramidės formos, griautinės sąrangos. Kepurė sudėtingos geometrinės tūrinės formos. Kaip malūno kepurė su keturiais sparnais atgręžiama į vėją, neparodyta. Sparnai nubraižyti schemiškai, iki pat žemės.

Malūno pirmasis aukštas – 2,85 m aukščio, antrasis – 3,86 m, trečiasis – 3,25 m, ketvirtasis – 0,9 m. Malūno liemens aukštis – 10,5 m, kepurės – 3,5 m, tad viso malūno aukštis – 14 m.

Pirmajame aukšte atstumas tarp priešpriešinių sienų – 9 m, o malūno viršuje – 5,25 m.

Sparninio veleno krumpliaračio skersmuo – 3,6 m, statvolio viršutinio krumpliaračio skersmuo – 2,7 m, statvolio apatinio krumpliaračio – 3,75 m, verpstės krumpliaračio – 0,5 m. Sparnams apsisukus vieną kartą, girnos apsisuka 10 kartų.

Katilinės atstumas nuo malūno – 4 m. Katilinė griautinės sąrangos, 5,6 × 5,4 m dydžio, 5,36 m aukščio, patalpa be lubų, jos aukštis – 2,9 m. Motorinė su metaliniu kaminu.

Malūno lokomobilio diržas, nuvestas į malūno pirmąjį aukštą ir per skriemulį uždėtas ant verpstės, suko girnas (388.2ª, 1157, 9 lapas).

Anketoje, rašytoje 1927 m., nurodoma, kad malūne dvejos girnos (388.2ª, 1157, 8 lapas). Iš vėjo malūno brėžinio matyti, kad garo mašina suko tik vienerias girnas, o vėju buvo galima sukti vienerias arba dvejas girnas. Savininkas savo malūną vertino 7 000 litų (388.2ª, 1157, 8 lapas). Per metus (tame pačiame klausimų lape nurodyta, kad įmonė veikė 6 mėn. per metus) sudegindavo 50 m^3 malkų už 1 000 litų ir sumaldavo 9 000 pūdų javų už 1 800 litų.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Kraštovaizdžio su Starkonių malūnu rekonstrukcija. Rekonstravo D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas. LBM 1170/29

Pėželio malūnas Starkonių kaime. Malūnas aštuonkampės nupjautos piramidės pavidalo (iki pat žemės), mūrinis cokolis tokiu pat kampu platėja apačion. Cokolis 2,75 m aukščio, su dvejomis durimis. Virš cokolio sunerti įprasti malūno griaučiai. Sienų griaučių aukštis – 9,61 m. Pirmasis aukštas (malūno liemens) – 2,55 m aukščio, antrasis – 3,29 m, trečiasis – 2,74 m ir ketvirtasis, pusaukštis – 1,3 m aukščio. Kepurės aukštis – 2,68 m. Malūno sparninio krumpliaračio spindulys – 149 cm, statvolio viršutinio krumpliaračio – 73 cm, statvolio apatinio krumpliaračio – 146 cm, verpstės – 35 cm.

Malūne, matuojant jį 1983 m., buvo vienerios girnos ir piklius. Abu įrenginiai tvarkingi.

Malūno stabdys juostinis, medinis. Jis užspaudžiamas nuleidus *mešką*, kuri įrengta po kepure. *Meška* kilnojama svertu nuo

Pėželio malūno Starkonių kaime bendras vaizdas su sodyba. 1982 m. E. J. Morkūno nuotr.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

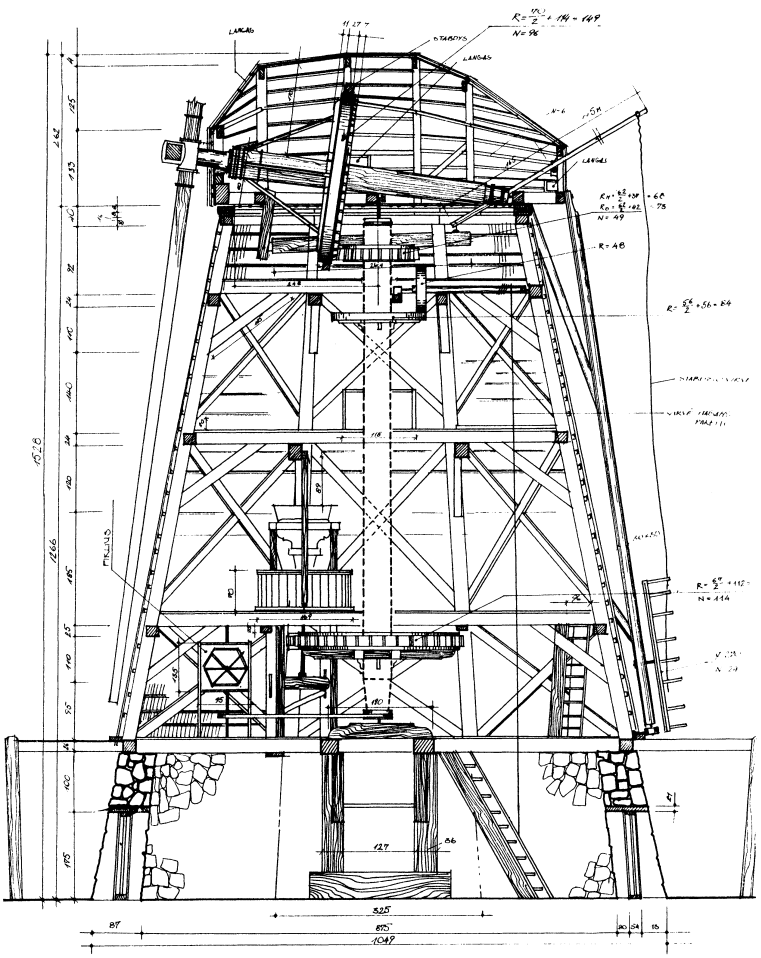

Pėželio malūno Starkonių kaime apmatavimo brėžinys. Braižė G. Čaikauskas, vadovas E. J. Morkūnas

apeigos tiltelio. Malūno grąžulas turėjo ratą, kurį sukant rankomis, malūno kepurę buvo įmanoma pasukti vienam žmogui. Apeigos tiltelio sijos laikėsi įtvirtintos į cokolį, o jų išoriniai galai buvo paremti statmenais stulpais, išdėstytais ratu aplink malūną.

Malūno posparniai buvo įtvirtinti į ketinę galvą (kryžmą).

Aleksandro Kriščiūno malūnas Sūkurių kaime. Pateikėjo Juozo Jonaičio, gim. 1890 m., teigimu, malūnas keturkampis, statytas apie 1926 m.[15] Archyviniai duomenys rodo kitaip. 1937 m. spalio 26 d. Aleksandras Kriščiūnas kreipiasi į Prekybos departamentą, per Šiaulių apskrities statybos komisiją pateikia reikiamus dokumentus ir prašo leisti statyti vėjo malūną Sūkurių kaime[16]. Tą pačią dieną jis pateikia ir užpildytą klausimų lapą, iš kurio sužinome, kad pagrindinis malūno kapitalas yra 4 000 litų, kad malūnas skirtas paprastam malimui. Malūnas, sukamas „*vėjo sparnais*“, veiks ištisus metus ir per tą laiką tikimasi sumalti 250–300 centnerių javų. Malti numatoma savam ūkiui ir artimiausiems kaimynams. Malūną turėjo aptarnauti vienas žmogus.

Malūną projektavo statybos technikas R. Kugevičius 1937 m. spalio 23 d. Jo kontora buvo Šiauliuose, Dvaro gatvėje Nr. 101.

Planuojamas statyti (o gal jau buvo pastatytas – EJM) malūnas kepurinis, keturkampis, keturspamis, kepurė apgręžia-

[15] *Ten pat*, p. 34.
[16] *LCVA*, f. 388, ap. 2a, b. 2289, l. 13.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

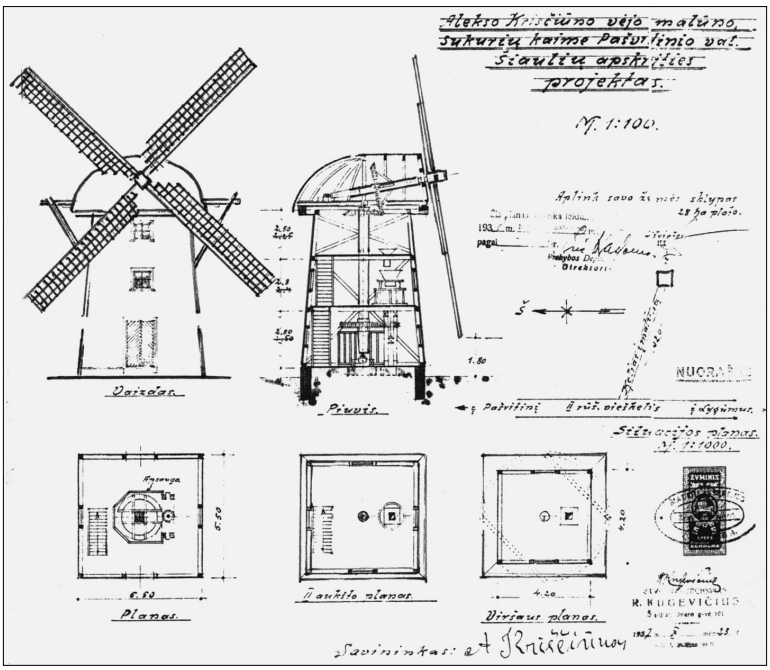

Alekso Kriščiūno kepurinio vėjo malūno Sūkurių kaime projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 2289, l. 13

ma į vėją grąžulu. Malūnas griautinės sąrangos, trijų aukštų. Į antrąjį ir trečiąjį aukštus patenkama laiptais. Malūno pirmasis aukštas – 2,8 m aukščio, antrasis – 2,8 m, trečiasis – 2,5 m, kepurės aukštis – 2,6 m. Malūno pirmasis aukštas 5,5 × 5,5 m dydžio (plotas 30,25 m^2), trečiasis – 4,2 × 4,2 m dydžio (plotas 17,64 m^2). Kaip matome, į viršų malūnas susiaurėja 1,3 m. Statvolis ėjo per visus aukštus ir buvo ~8,1 m aukščio.

Malūno pirmajame aukšte buvo varantysis krumpliaratis maždaug 2,9 m skersmens, kuris varė verpstės krumpliaratį (~0,5 m skersmens), statvolio viršutinis varomasis krumpliaratis trečiajame aukšte – 1,67 m skersmens, sparninio varančiojo kampinio krumpliaračio skersmuo – 2,5 m. Sparnams apsisukus vieną kartą, girnos apsisuka 8,7 karto, taigi sukosi lėčiau nei paprastai (t. y. 10–11 kartų).

Sparno ilgis – 7,3 m, plotis (ardelių) – 0,9 m. Ardelių 23 vienetai.

Girnos su įbėrimo mechanizmu stovėjo antrajame aukšte, girnų skersmuo – 1,25 m. Grūdų įbėrimo piltuvė buvo trečiajame aukšte.

Malūno kepurės pagrindas apskritas ir guli ant malūno tokio pat viršutinio žiedo. Toks malūno liemens sprendimas retas.

Malūnas buvo antrarūšio vieškelio Lýgumai–Pašvitinỹs dešinėje pusėje, ~100 m nuo vieškelio.

Prie malūno suprojektuota išvietė[17].

Leidimas malūno veikimui išduotas 1938 m. balandžio 8 d. Leidimas Nr. 1283.

Malūnas nugriautas apie 1950 m.[18]

Titonių kaimo mūrinis malūnas. Malūnas akmens mūro, nupjauto kūgio pavidalo, tinkuotas. Statytas 1900–1903 m.[19] Malūną statė Petras Meižis iš Sakalų kaimo, Stačiūnų apylinkės. Jis buvo ir malūno savininkas. Apie 1929 m. malūną nupirko Ignas Zuokas iš Janeliónių kaimo. Malūnas malti nustojo maždaug prieš 55

[17] *Ten pat*, l. 15.
[18] Treškevičius J. *Ten pat*, p. 214.
[19] *Ten pat*, p. 80.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

metus ir jį naudojo kaip daržinę, kraudavo šieną. 1975 m. malūnas nuo neatsargaus rūkoriaus sukelto gaisro sudegė, liko tik sienos. 1982 m. malūnas buvo tuščias ir niekam nenaudojamas. Malūno išorinis skersmuo – 11,6 m, o aukštis – 11,5 m.

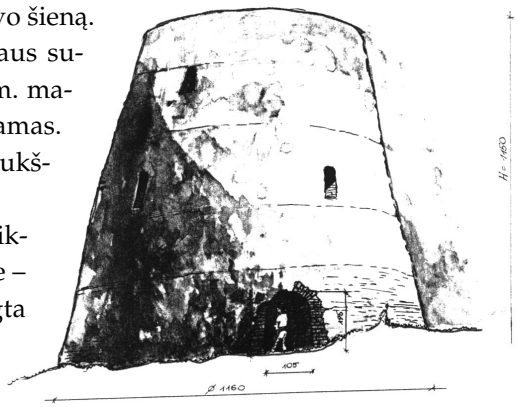

Titonių vėjo malūno mūro sienos. 1982 m. Piešė G. Čaikauskas

Iki gaisro pirmajame aukšte buvo piklius, antrajame – dvejos girnos, trečiajame – sandėliuojami grūdai. Kepurė buvo dengta skarda, į vėją atgręžiama grąžulu. Grąžulą patempdavo su oželiu. Sparnai buvo keturi, tvirtinami prie posparnių, suvertų į ketinę kryžmą. Sparnai buvo aptraukti drobulėmis.

Antano Pinkevičiaus malūnas Trakelių vienkiemyje. Malūnas atkeltas iš Barỹsų kaimo, Meškùičių valsčiaus Vinco Simonaičio ir „*naujai statomas*“ 1937 m. Trakẽlių vienkiemyje.

Malūnas medinis, dengtas malksnomis, aštuonkampės nupjautos piramidės pavidalo, griautinės sąrangos, trijų aukštų. Pirmasis aukštas buvo 3,0 m aukščio, antrasis – 2,7 m ir trečiasis – 2,6 m. Malūno kepurė – 4,5 m aukščio, sudėtingos geometrinės tūrinės figūros.

Malūno sparninio kampinio krumpliaračio skersmuo ~2,25 m, statvolio viršutinio kampinio krumpliaračio – 1,30 m, statvolio apatinio krumpliaračio ~3,75 m, verpstės krumpliaračio ~0,70 m. Girnų skersmuo ~1,15 m. Malūne dvejos girnos.

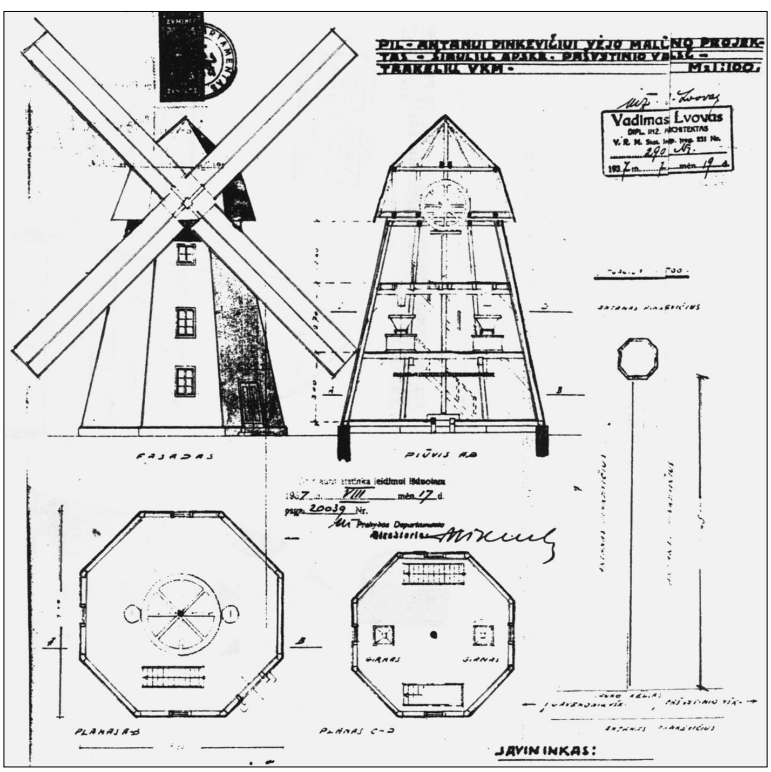

Antano Pinkevičiaus Trakelių vėjo malūno projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 2248, l. 8

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

Projekte neparodyta, kaip kepurė atgręžiama prieš vėją, nedetalizuoti sparnai. Iš brėžinio atrodo, kad jie tokie, kaip Rusijoje ar Ukrainoje. Neaišku, kokie buvo – be ardelių ir priešsparnio. Brėžinys netikslus. Neatitinka matmenys skirtingose projekcijose.

Malūnas išsiskiria tuo, kad visa transmisija parodyta metalinė. Tačiau apsisukimų perdavimo skaičius panašus į kitų malūnų – sparnams apsisukus vieną kartą, girnos apsisuka ~9 kartus. Pagal sparninį krumpliaratį kepurė nepagrįstai didelė. Pusaukščio nebuvimas malūną daro sunkiai aptarnaujamą. Malūne nenumatytas maišų užkėlimo mechanizmas.

Malūnui statyti leidimas išduotas 1937 m. rugpjūčio 17 d., leidimo Nr. 20039. Malūną projektavo diplomuotas inžinierius architektas Vadimas Lvovas 1937 m. liepos 19 d., jo kontoros vieta nenurodyta. Projektavimo autorystė abejotina, nes malūno savininkas klausimų lape nurodo, kad malūnas atkeltas iš Meškùičių valsčiaus.

Trivalakių malūnėlis. Malūnėlis statytas Trivalãkių kaime tarpukariu, buvo keturkampis, vienerių girnų. Malė tik savo reikmėms. Nugriautas tuoj po karo[20].

Voronių malūnas. Malūnas statytas XIX a. pabaigoje Kelmės rajone, Bėržėnų kaime. Iš ten jį atsivežė ir pastatė Voronių kaime Nainys. Vėliau malūną nupirko Adolis Čyžas, o iš jo 1926 m. Aleksas Martinaitis[21].

Malūnas buvo aštuonkampis, trijų aukštų, medinis, dengtas skiedromis, su keturiais sparnais, kepurė apgręžiama grąžulu. Malūne buvo dvejos girnos ir diskinis pjūklas, kuriuo pjaudavo stogams lenteles ar malksnas. Vietoj senos malimo įrangos 1968 m. įrengti valcai. 1980 m. malūnas dar veikė, buvo sukamas elektra, o 1982 m.

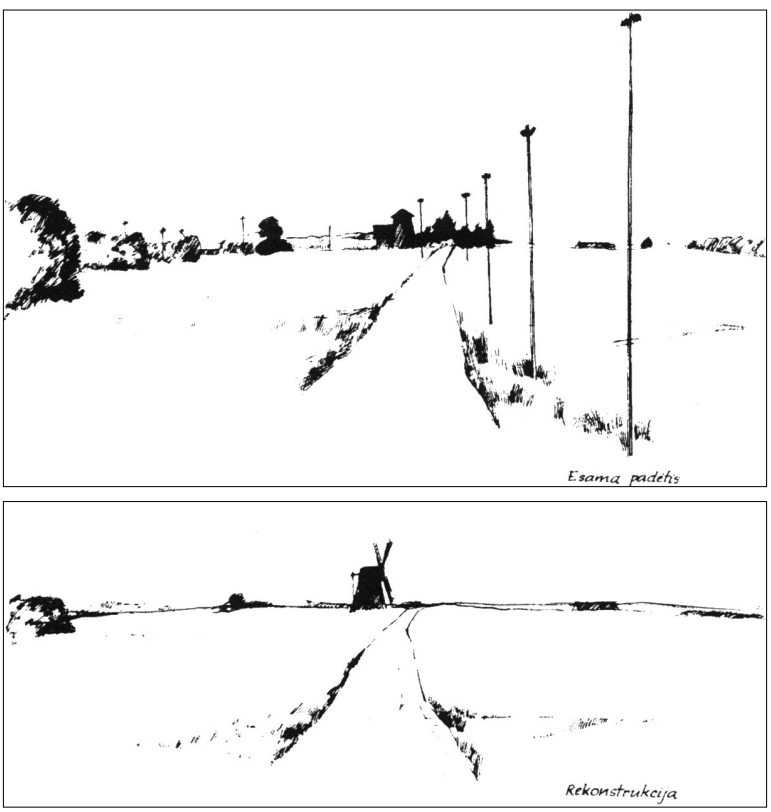

a

b

Kraštovaizdis su Voronių vėjo malūnu: a – 1982 m. būklė, b – kraštovaizdžio su malūnu rekonstrukcija. 1982 m. Rekonstravo D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas

[20] *Ten pat*, p. 226.
[21] *Ten pat*, p. 106.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

jau nebeveikė. 1982 m. piešinyje malūnas matomas be tradicinės kepurės, tik uždengtas piramidišku stogu, o prie jo pristatytas neskoningas griautinis priestatas. Malūno briaunos ilgis – 9,36 m, piramidės pagrindo apačia išorėje buvo 3,90 m, viršus – 1,96 m.

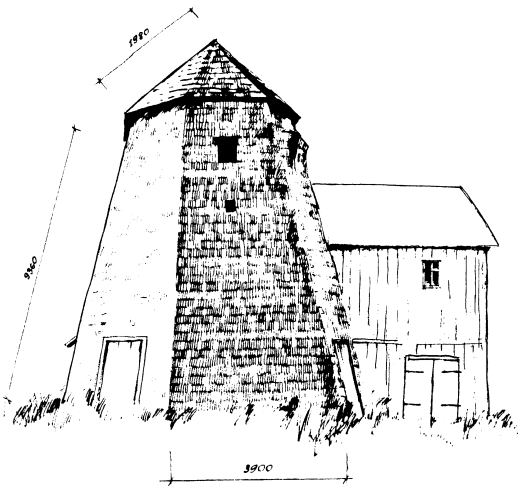

Voronių vėjo malūnas. 1982 m. Piešė D. Jonušytė, vadovas E. J. Morkūnas

2. Motoriniai malūnai

Alfonso Adomaičio malūnas Janonių kaime. Malūnas stovi apie 25 m nuo kelio, einančio iš Janónių kaimo į vieškelį, vedantį į Daũgelionis, ties Aukštãdvario dvaru, dešinėje pusėje. Sklypas siauras (plačiausioje vietoje 17 m) ir ilgas. Sklypo kaimynai: vakarų pusėje – Felikso Kairio žemė, rytuose – Jono Žiedo žemė, pietiniame gale – Eidukaitės žemė. Malūnas su motorine sudarė

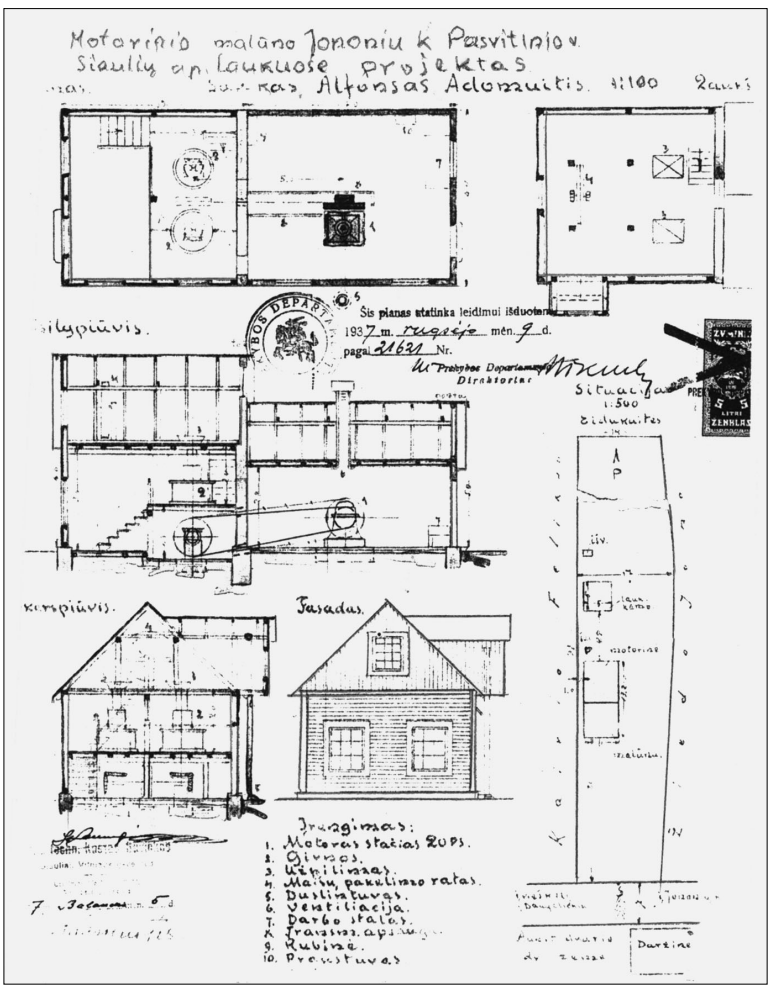

Alfonso Adomaičio motorinio malūno Janonių kaime projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 2245, l. 14

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

(plane) stačiakampį[22]. Motorinė žemesnė už malūną. Malūnas 6,7 × 6,0 m dydžio, medinis, griautinės sąrangos, vieno aukšto su 4,0 m pastoge. Pirmojo aukšto aukštis – 3,6 m. Maždaug pusėje malūno įrengta pakyla dviem girnų poroms. Po pakyla įrengta pagrindinė transmisija, ant kurios ašies sumontuota po dvi poras kampinių krumpliaračių girnoms sukti. Transmisija yra šiek tiek žemiau už pirmojo aukšto grindų lygį. Pagrindinė transmisija sukama per skriemulius diržine pavara. Variklis stačiacilindris. Virš variklio įrengtas ventiliacijos vamzdis, išvestas virš stogo. Variklinės sienos mūrinės. Malūno stogas dengtas toliumi ir malksnomis. Malūno pastogėje įrengti du piltuvai javams į girnas pilti ir medinis ratas maišams užkelti tiesiai iš vežimo. Grūdų maišai būdavo įtraukiami į malūną per stoginuką, kurio apačia išsikišusi nuo sienos apie vieną metrą. Iškištoje dalyje stoginuko dugno horizontalioje plokštumoje yra dvi liuko varčios, pro kurias įtraukus maišą su javais, durys nukrenta vėl į horizontalią plokštumą. Į pastogę patenkama laiptais nuo pakylos. Pakyla yra maždaug 1,6 m aukštyje nuo grindų, ant jos užlipama laiptais nuo žemės.

Malūno pirmajame aukšte yra trys langai ir durys, pastogėje – du langai, po vieną pastato galuose.

Prano Baikščio malūnas Dausiškių kaime. Malūnas stovi kelio Pakrúojis–Jõniškis kairėje pusėje. Šiaurės vakaruose sklypas ribojosi su Lapšės ir Juozėno žeme, šiaurės rytuose – su A. Galiūno ir J. Barausko žeme bei su minėtu vieškeliu, o priešingas sklypo kraštas ribojosi su Varvuolienės žeme. Aprašytame žemės sklype suprojektuotas malūnas su motorine ir lauko tualetu[23].

Malūnas medinis, neišvaizdus, būdingas pramoniniams pastatams. Jis stačiakampio plano, pirmasis, antrasis aukštai ir ertikinė pastogė 7,95 × 6,8 m dydžio (plotas apie 54 m^2). Malūno pastato sąranga griautinė, stogas dvišlaitis, dengtas lentelėmis. Sienos apkaltos lentelėmis stačiai. Ertikinė sienų dalis atskirai apkalta lentelėmis taipgi stačiai. Lentų sandūros apkaltos juostomis. Malūno priekinėje pusėje pirmajame aukšte yra trys langai ir vienerios durys, antrajame aukšte – keturi langai. Abiejuose malūno galuose pirmajame aukšte yra po du langus, nugarinėje pusėje – vienas langas pirmame aukšte. Pastogėje abiejuose galuose – po du langus.

Malūno nugarinėje pusėje galu į malūną priglausta mūrinė motorinė (*jėginė*) su dvišlaičiu stogu, dengta čerpėmis[24]. Motorinėje įrengtas dūmtraukis ir dujų išmetimo vamzdis. Dujų generatorius ir dujų valytuvas pastatyti prie galinės sienos.

Malūno pirmajame aukšte ant dviejų guolių įrengta pagrindinė pavara. Pavaros galas išeina už malūno sienos. Ant vidinio pavaros galo įtvirtintas skriemulys, nuo kurio sūkiai diržine pavara 90° kampu perduodami į girnų verpstę.

Ant pagrindinės pavaros dar yra skriemulys, sukantis palubėje esantį didelio skersmens skriemulį, kurio velenas naudojamas maišų užkėlimo lynui ar grandinei vynioti. Grandinė per pastogėje įrengtus du skriemulius nuleidžiama į pirmąjį aukštą. Didysis skriemulys greičiausiai naudotas ir kaip sankaba. Pagrindinę transmisiją diržine pavara suka motorinėje pastatytas dujų generatorinis 20 AJ variklis.

Visos pavaros, tiek malūne, tiek motorinėje, aptvertos. Aptverta ir maišų užkėlimo anga.

Pažymėtina, kad malūno patalpų aukštis mažesnis nei kitų malūnų. Čia iki girnų aikštelės – du metrai, nuo gir-

[22] *LCVA*, f. 388, ap. 2a, b. 2245, l. 14.
[23] *Ten pat*, f. 2011, l. 10.
[24] *Ten pat*.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

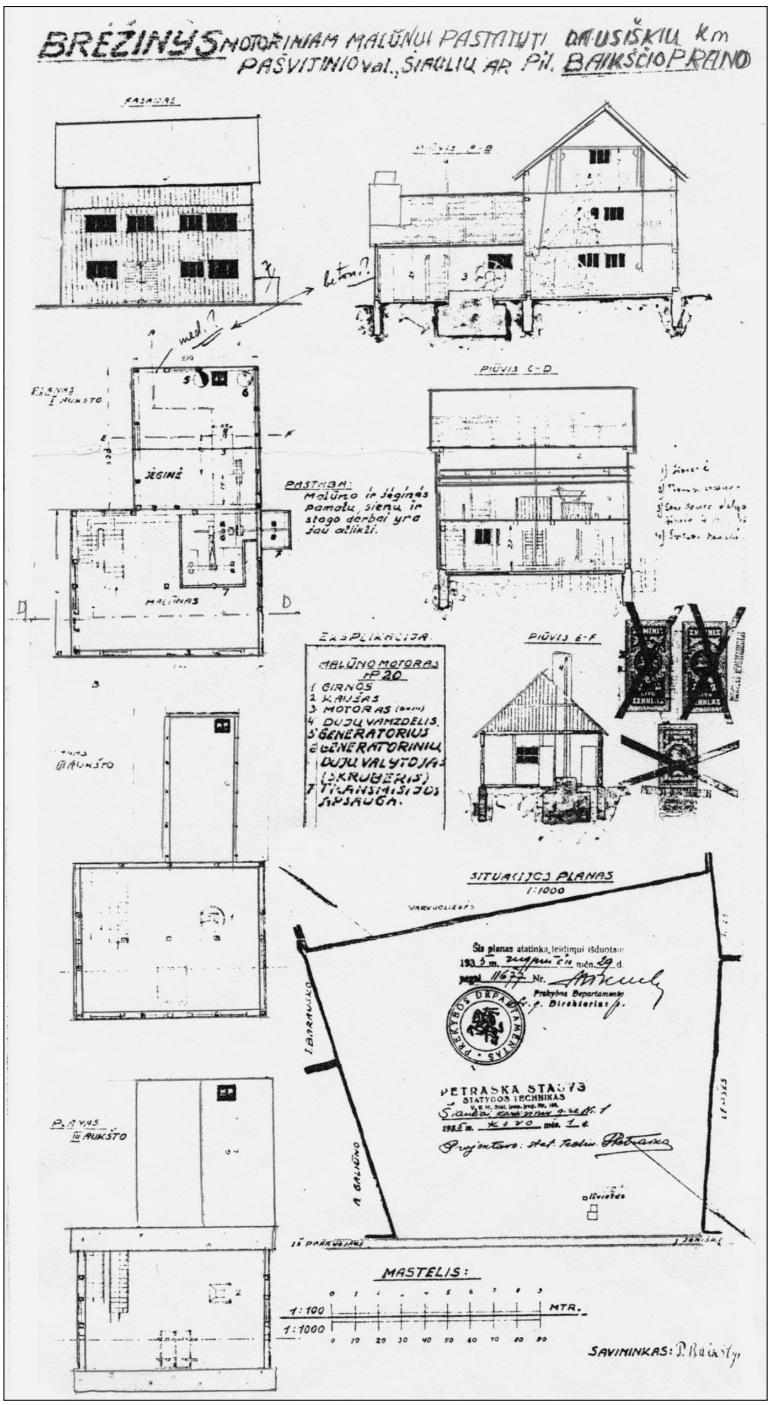

Prano Baikščio motorinio malūno Dausiškių kaime brėžinys. LCVA, f. 388, ap. 2[a], b. 2011, l. 10

nų aikštelės iki pastogės grindų – irgi 2 metrai, pastogė irgi dviejų metrų aukščio (iki stogo gegnės stygos). Motorinės patalpa šiek tiek (40 cm) aukštesnė.

Malūno statybai išduotas leidimas Nr. 11677 1935 m. rugpjūčio 20 d. Planas atitinka leidimą. Pažymėta ir patvirtinta parašu, kad malūną projektavo statybos technikas Stasys Petraška. Stasio Petraškos kontora buvo Šiauliuose, Kareivinių g-vėje Nr. 1[25].

[25] *Ten pat.*

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

To paties dokumento pastaboje nurodoma, kad „*Malūno ir jėginės pamatų, sienų ir stogo darbai yra jau atlikti*“. Tame pat lape pažymėta, kad tai „*brėžinys*“ motoriniam malūnui pastatyti. Tokios aplinkybės rodo, kad malūnas projektuotas formaliai. Šiaip jis laikytinas liaudiškos statybos pramoniniu objektu. Tą patvirtintų tai, kad skirtingose projekcijose rodoma skirtinga sienų medžiaga.

Anketoje savininkas nurodo, kad malūnas įkurtas 1935 m. ir įvertintas 6 000 litų. Kuro numatoma sunaudoti 30 m^3 malkų vienam mėnesiui[26].

Petro Gasiūno malūnas Pašvitinio miestelyje. Malūnas įkurtas 1929 m., nedidelis, 6,6 × 5,7 m dydžio, stogas dvišlaitis, dengtas malksnomis. Malūno patalpa vienatūrė, 3,3 m aukščio. Malūnas vienerių girnų su atskirai stovinčia motorine. Jis griautinės sąrangos, apkaltas lentomis stačiai. Malūno pavara įrengta pirmajame aukšte po pakyla, ant kurios stovi girnos. Girnos sukamos per kampinių krumpliaračių porą iš apačios. Ant pagrindinės pavaros įtaisytas skriemulys plokščiam diržui. Diržas ilgas, suvestas į atskirai stovinčią motorinę[27]. Motorinė stačiakampio plano, dvišlaičiu skardiniu stogu[28]. Variklis (kaip parodyta brėžinyje) 25 AJ, gulsčiu cilindru, varomas žibalu. Žibalo sąnaudos – 4 500 kg (matyt, per metus – EJM), žibalo vertė – 2 700 litų. Iš klausimų lapo sužinome, kad variklis dar nenupirktas, matyt, kiti mazgai jau buvo nupirkti[29]. Variklis buvo su smagračiu ir skriemuliu plačiam diržui. Kaip minėta, variklio sūkiai turėjo būti perduodami į malūną plačiu diržu per skriemulį pagrindinei pavarai sukti.

Malūną projektavusio inžinieriaus pavardė neišskaitoma. Antspaudas liudija, kad planas atitinka leidimą Nr. 14341, išduotą 1929 m. spalio 14 d. Nežiūrint to, jau 1932 m. birželio 22 d. sudaroma komisija, kurioje buvo Apskrities inžinierius A. Liorentas, technikos inspektorius F. Liausas, II rajono apskrities gydytojas K. Vaitiekūnas, Linkuvos nuovados policijos viršininkas, kuri, remdamasi pramonės įmonių atidarymo leidimų išdavimo taisyklių 9 punktu ir vyr. statybos inspektoriaus tų metų vasario mėn. aplinkraščiu Nr. 2827, apžiūrėjo motorinį malūną ir parašė, kad motorinės sienos per žemos – 2 m (brėžinyje 3,3 m – EJM), grindys nesutvarkytos (kokia netvarka, nenurodo), šulinys neaptvertas (projekte jis išvis neparodytas – EJM), malūno pirmajame aukšte nėra langų (malūnas vieno aukšto ir projekte pažymėti 3

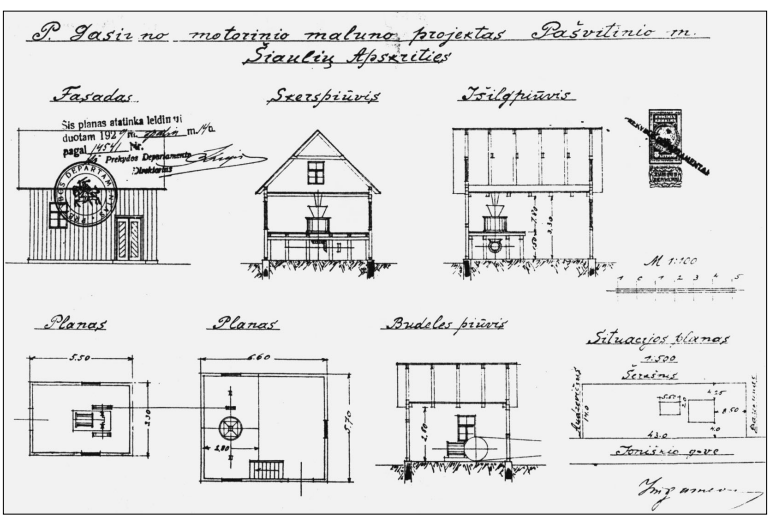

Gasiūno motorinio malūno Pašvitinio miestelyje projektas. LCVA, f. 388, ap. 2[a], b. 1314, l. 14

[26] *Ten pat*, l. 9.
[27] *Ten pat*, b. 1354, l. 14.
[28] *Ten pat*, l. 13.
[29] *Ten pat*.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

langai – EJM), girnų asla neaptverta (išduodant leidimą ji irgi nebuvo aptverta – EJM), ventiliacijos nėra (jos nebuvo parodyta ir projekte, o ir kituose malūnuose ji retai parodoma – EJM), laiptai į antrąjį aukštą netinkamoje vietoje (komisija nenurodo, kur jie turėtų būti, be to, pakyla, įrengta virš transmisijos, vargu ar gali būti vadinama antruoju aukštu, o pastogė ir yra pastogė; į pastogę projekte iš viso nenurodyti laiptai, bet parodyta grūdų piltuvė – vadinasi, pastogė buvo naudojama – EJM). Komisija pareikalavo, kad išvardinti trūkumai būtų pašalinti iki 1932 m. spalio 1 d., o nepašalinus trūkumų iki minėto laiko, įmonės savininkas bus traukiamas teismo atsakomybėn ir, esant reikalui, įmonė bus uždaryta. Keista, kad dėl tokių nekonkrečių trūkumų įmonė gali būti uždaroma. Dažniausiai statybos priežiūros organai reikalauja, kad būtų laikomasi projekto, o čia akte projektu nesiremiama.

Nežinia, kuo Petras Gasiūnas neįtiko komisijai.

Pašvitinio miestelio malūnas. Malūną ketino statyti Jonas Radzvilas Vaškų gatvėje nedideliame 19,8 × 21,0 m sklype, kuris ribojosi šonu su Kazlauskių, o gale su Šerkšnio žeme. Malūną[30] projektavo J. Jocas (iš parašo projekte sunku nustatyti tikslią pavardės formą) 1932 m.

Pašvitinio miestelio motorinio malūno projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 2461, l. 9

Iš projekto sužinome, kad malūnas buvo nesudėtingo stačiakampio plano, griautinės sąrangos, vieno aukšto (aukštis 6 m). Vienatūrinėje erdvėje 2 m aukštyje įrengta ~5 × 4 m (20 m²) dydžio pakyla. Ant jos užlipama laiptais. Suprojektuotos vienerios girnos. Po pakyla įrengta metalinė krumpliaratinė pavara. Ant gulsčio veleno įtvirtintas skriemulys diržinei pavarai. Malūnas 5,8 × 6,8 m (39,4 m²) dydžio, tokio pat dydžio ir ertikinė pastogė, kurioje įrengta piltuvė grūdams į girnas pilti. Bendras malūno plotas – 98,8 m². Į pastogę patenkama laiptais, vedančiais nuo pakylos, o į malūną – iš gatvės pusės per dvivėrius vartus. Patalpa apšviečiama dviem langais pastato gale ir dviem langais malūno šonuose. Pastogė apšviečiama irgi dviem langais. Malūnas dengtas malksnomis, o sienų griaučiai apkalti lentomis gulsčiai. Nei sienos, nei perdanga neapšiltintos.

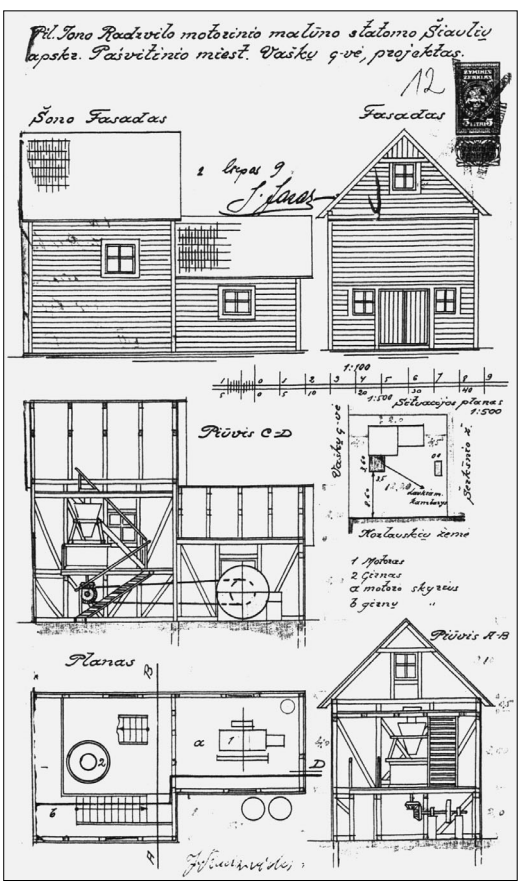

Malūną suko 20 AJ dyzelinis „Ursus“ firmos variklis. Jis buvo tokios pat sąrangos kaip ir malūnas priestatėlyje su dviem langais ir durimis pastato gale. Variklis su pavara sujungtas diržine pavara. Motorinė – 4 × 6 m (24 m²) dydžio.

[30] *Ten pat*, b. 2641, l. 12.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

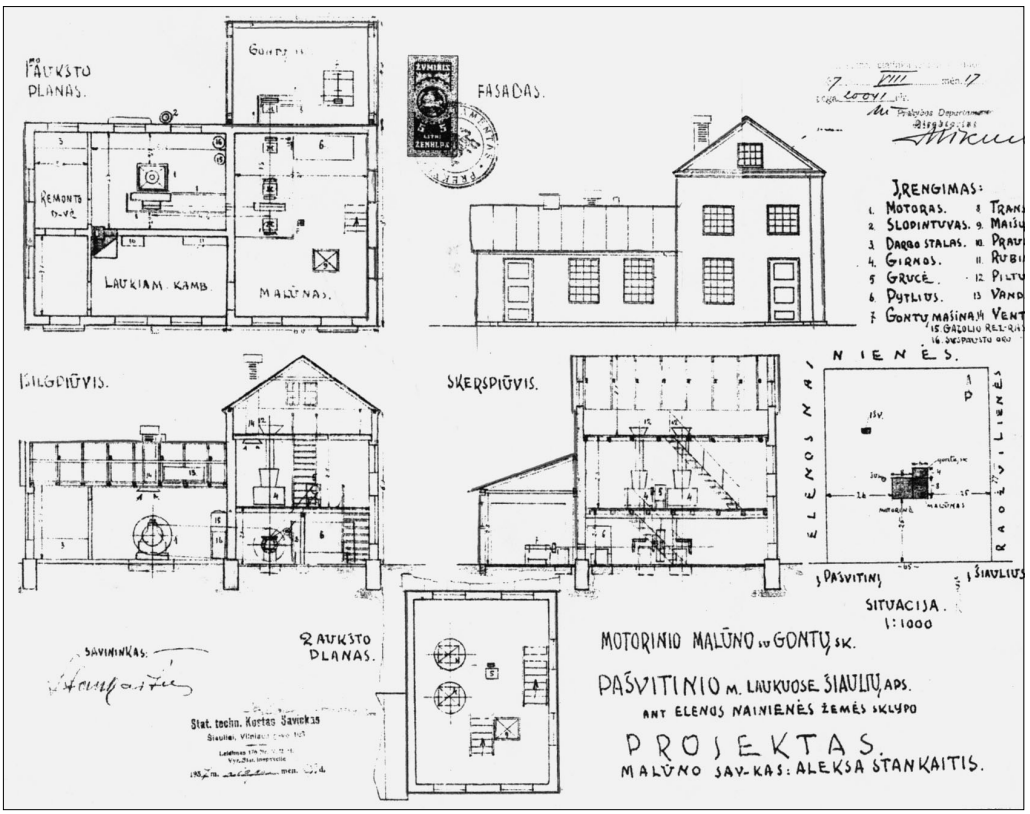

Alekso Stankaičio Pašvitinio malūno ir malksnų (gontų) dirbtuvės projektas. LCVA, f. 388, ap. 2ª, b. 2250, l. 8

Malant 2–3 dienas per savaitę, buvo tikimasi per metus sumalti 16 000 kg grūdų ir sunaudoti 4 000 kg gazolio. Prie malūno numatyta įrengti laukiamąjį klientams ir kieme išvietę.

Malūnui statyti leidimas išduotas 1932 m. liepos 9 d., o jau 1932 m. rugsėjo 29 d. pranešama, kad leidimas likviduotas[31]. Nepavyko išsiaiškinti, kodėl leidimas buvo panaikintas.

Alekso Stankaičio Pašvitinio malūnas ir malksnų (*gontų*) dirbtuvė. Malūnas su malksnų dirbtuve įkurtas 1937 m.[32] Malūnas mūrinis, dviejų aukštų su ertikine pastoge. Didžiausias malūno aukštis – 7 m. Malūno pagrindinė dalis 6 × 8 m (~40 m^2) ploto. Tokio pat dydžio antrasis aukštas ir pastogė. Viso malūno plotas – apie 120 m^2. Šalia malūno prišlietas priestatas su skarda dengtu dvišlaičiu stogu. Jame įrengta motorinė. Motorinės sienos mūrinės, 2,8 m aukščio, pastogės didžiausias aukštis – 2,0 m. Malūno pirmajame aukšte – trys langai, antrajame – 4, pastogėje – 2. Visi langai daugiastikliai.

Už malūno įrengtas griautinės sąrangos medinis 6 × 6 m dydžio priestatėlis su vienšlaičiu stogu. Priestatas skirtas malksnų gamybai.

Malūno viduje išilgai patalpos prie grindų įrengta pagrindinė krumpliaratinė pavara. Ant jos įrengtos dvi kampinių krumpliaračių poros (po porą kiekvienam girnų stovui). Pačios girnos su grūdų įbėrimo mechanizmu stovi antrajame aukšte. Ten įrengta ir kruopinė, o pirmajame aukšte – piklius. Kruopinė ir piklius sukami nuo pagrindinės pavaros (per skrie-

[31] *Ten pat*, l. 1.
[32] *Ten pat*, b. 2250, l. 8.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.

mulius) diržinėmis pavaromis. Ant pagrindinės pavaros įtaisytas didelis skriemulys diržinei pavarai. Diržas išvestas į motorinę ir per skriemulį sujungtas su 40 AJ vidaus degimo varikliu „Atlas“[33].

Toje pat patalpoje numatyti kuro ir suspausto oro bakai. Variklio dūmų išmetamasis vamzdis išvestas laukan į triukšmo slopintuvą. Ventiliacija įrengta motorinėje ir malūne, išvedant ventiliacinius kaminus virš stogo. Motorinėje atskirta patalpėlė remonto dirbtuvei ir laukiamasis kambarys klientams su krosnele, praustuvu ir rūbine spinta. Iš lauko įeinama į prieangį, o iš ten į dirbtuvę ir laukiamąjį kambarį. Į motorinę patalpą patenkama per atskirą įėjimą iš pietų pusės. Priestate yra 7 langai ir dvejos durys.

Į malksnų gamybos patalpą patenkama iš pietų pusės. Patalpoje stovi malksnų gamybos staklės. Jas suka skriemulys, įtvirtintas ant pagrindinės pavaros veleno galo. Sūkiai nuo šio skriemulio diržine pavara perduodami į malksnų staklių skriemulį. Malksnos pjaunamos dviem skrituliniais pjūklais.

Projektą rengė statybos technikas Kostas Savickas 1937 m. K. Savicko kontora buvo Šiauliuose, Vilniaus g-vėje Nr. 105. Leidimas Nr. 20041 išduotas 1937 m. rugpjūčio 17 d. Pažymėta, kad *„planas atitinka leidimą, išduotą malūnui veikti“*.

Malūnas turėjo būti pastatytas ant Elenos Nainienės žemės sklypo (65 × 77 m, t. y. apie 5 000 m^2) Pašvitinio miestelio laukuose.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Pašvitinys“ (vyr. redaktoriai ir sudarytojai Aloyzas Bėčius, Kazimieras Kalibatas).

Straipsnio kalbos redaktorius Albinas Masaitis, korektorė Rasa Kašėtienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai, tam skirtuose šio leidinio skyriuose:
1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis (sk. Straipsnių santraukos, Summaries).
2. Žinios apie autorių (sk. Apie autorius).

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet kokiu būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainįs www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).

[33] *Ten pat*.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2011 08 30, internete nuolat skelbiamas nuo 2011 08 30.